

Bulletin

MEDLEMSBLAD
2 | 2020

Øversetterheder

Birgit Owe Svihus er vinneren
av årets Rosettapris

16

Få fram vinnerne

Ny undersøkelse viser at mange
gode bøker ikke når ut til folk.

28

Aakvaag-debatten

Hva står igjen etter sommerens
faglitterære debatt?

40

Bokskriving i stim

Det er den angsten vi bærer
på – at andre skriver den
samme boka.

46

– Nå blir eleven en utforsker

Hvordan er det å lage innhold
til fagfornyelsen? Kathinka
Blichfeldt (48) var med og laget
norskverk for Kunnskapsløftet
for 16 år siden.

10

Kjære medlemmer!

Hovedsaken i denne utgaven av Bulletinen handler om innføringen av nye læreplaner i grunnskolen og den videregående skolen fra høsten 2020, den såkalte fagfornyelsen. Innføringen av en skolereform betyr at en sentral gruppe av NFFOs medlemmer, nemlig læremiddelforfatterne, i samlet flokk – og ikke sjelden sammen – kommer med nye utgivelser i løpet av de nærmeste årene. Det er med andre ord uvanlig god grunn til å løfte fram disse forfatterne og rope ut en felles gratulasjon og takk til dere alle!

NFFO-æresmedlem Egil Børre Johnsen ga i 1989 ut en bok om lærebøker som han kalte *Den skjulte litteraturen* (Universitetsforlaget), noe som henviste til at slike verk og forfatterne bak sjelden får oppmerksomheten de fortjener. I en fersk bok fra i høst, Marte Blikstad-Balas og Johan L. Tønnessons *Inn i sakens prosa* (Universitetsforlaget), skriver forfatterne om hvordan mange sakprosaetekster fremdeles tas for gitt. Blikstad-Balas og Tønnesson viser blant annet til en masteravhandling i norsksdidaktikk utført av Guro Stordrange, som avdekker at mange norsklærere lar være å føre sakprosa opp på fagrapporten som danner grunnlag for hvilke tekster som kan bli tema på muntlig eksamen for avgangselevne i tredje klasse i videregående skole. Forfatterne stiller seg undrende til at ikke for eksempel lærebøkene elevene har lest, kan være egnet til å samtale om, men er ikke overrasket over at sakprosa har lavere status enn skjønnlitteratur: «Snarere enn å bli sett på som sammensatte ytringer som vi bør møte med en viss motstand og ulike lese måter, blir skolens saktekster altfor ofte redusert til å være en nøytral og lite kompleks språkliggjøring av kunnskap» (Blikstad-Balas og Tønnesson 2020, s. 29).

NFFO har i over 40 år jobbet for at læremidler og andre former for sakprosa skal bli anerkjent som litteratur. Uavhengig av om elevene forholder seg primært til papir eller skjerm, må vi som samfunn ta oss råd til å gi dem gjennomarbeidede læremidler skrevet av dyktige forfattere. Et læreverk kan ikke erstattes av bruddstykker av tekst og bilder, med litt herfra og litt derfra, men må være helhetlig og godt formidlet. De mange utgivelsene som kommer i forbindelse med fornyelsen av læreplanene, viser at vi har en rekke kunnskapsrike og hardtarbeidende NFFO-medlemmer som bidrar til at barn og unge i Norge blir dannede samfunnsborgere. Læremiddelforfatterne har rett og slett en uvurderlig rolle i å videreutvikle demokratiet vårt.

Med vennlig hilsen

Arne Vestbø
generalsekretær

16

32

Fagfornyelsen fikk virus _____ 6

– Nå blir eleven en utforsker _____ 10

Forfattere og forlag må lære digitale dansetrinn ____ 12

Reformen alle vil ha _____ 14

Tanti auguri in occasione del premio Rosetta! ____ 16

Rosetta-juryens begrunnelse _____ 20

Foreleggernes nye sjef _____ 22

Slik har koronakrisen påvirket oss _____ 26

Få prisvinnere på hylla _____ 28

NFFO-støtte ble til tusenvis av SNL-artikler _____ 31

Sakprosafestivaler overalt! _____ 32

22

54

Sakprosategneserier i ny nasjonal utstilling _____ 36

Småsaker _____ 38

Kven skal skrive sakprosaen? _____ 40

– Ingen føringer fra Kopinor _____ 45

Bokskriving i stim _____ 46

Når verden smelter _____ 50

Full seier for opphaverne i Kopinor _____ 54

Grys britiske reise _____ 56

Hvem er denne Karen? _____ 58

Kunsten å språkvaske _____ 64

ANSVARLIG REDAKTØR: Arne Vestbø
REDAKTØR: Sverre Gunnar Haga
DESIGN OG TRYKK: O7 Media

68

Fagfornyelsen fikk virus

Høsten 2020 vil bli husket. Det var nå alle elever og lærere skulle bruke tid og krefter på splitter nye læremidler. Så ble den såkalte fagfornyelsen kraftig bremsset av den lumske koronaen. Og allerede da gikk det for tregt.

 Lars Aarønæs

Fagfornyelsen, hva er det? Jo, det er navnet på regjeringens store, nye læreplanreform. Begrepet er ullent for den som ikke arbeider i skolen eller er lærebokforfatter. Den korte forklaringen er at det norske skoleverket nå har forberedt seg på en annen tankegang rundt undervisningen. Alle læreplaner fornyes. Faginnholdet beholdes, men mer undervisning skal også gå på tvers av de

tradisjonelle fagene. Det gjør igjen noe med læremidlene.

Tilpasset opplæring for elevene er ikke noe nytt, men digitale læremidler gir helt nye muligheter for akkurat dét. Samtidig vil ingen at papirboka skal dø. Det gjør den kanskje ikke heller. Men det digitale skiftet handler garantert ikke om at bøkene nå skal komme som PDF-filer.

Fagfornyelsen skulle altså ha begynt for fullt nå i høst. Fornyelsen

for alle grunnskoletrinn, pluss videregående, skal etter den opprinnelige planen være gjennomført i skoleåret som begynner i 2022. Alt det digitale skal også være veldig mye mer tilrettelagt da.

Kaos i mars

Det siste målet ble på sett og vis oppfylt allerede i vårmånedene 2020, men da på det mest kaotiske vis. Elever og lærere kan skrive

– I utgangspunktet går fagfornyelsen etter planen. Men koronasituasjonen har påvirket hvordan skolene tenker når det gjelder for eksempel forholdet mellom digitale læremidler og tradisjonelle lærebøker, sier Anja Johansen, statssekretær i Kunnskapsdepartementet.

– Vi tror ikke at norske klasserom jevnt over er heldigitale med det første. Vi tror derimot at de fleste klasserom vil være hybride – med papirbaserte og digitale læremidler side om side, sier Hanne-Mari Eide Bennett, Gyldendals forlagssjef for kunder og kommunikasjon.

under på at den digitale skolen fikk en pangstart 12. mars. Ordet «tilret-telagt» er her misvisende. Det var nøden som gjaldt. Plutselig ble det helt nødvendig å undervise via Zoom og Teams og andre, smittefrie løsninger. Noen hadde allerede vent seg til digitale læremidler. For andre ble læringskurven like bratt som Trollveggen.

Når vi snakker om høye fjell: En annen koronakonsekvens er at mange av de nye fysiske lærebøkene som elevene burde fått i høst, fortsatt er stablet i store høyder på Langhus. Her ligger Forlags-sentralen, som distribuerer bøkene til de store norske forlagene. Frustrerte forlagsfolk så ved skolestart at de ikke fikk bøkene ut. Frustrerte lærere så at de ikke fikk dem i hus. Grunnen var delvis at fylkene ikke hadde fått ekstra penger ved skole-start. Forleggerforeningen mener mankoen beløper seg til 300 milli-oner kroner. Selv om regjeringen bevilget 60 millioner kroner ekstra til innkjøp av digitale læremidler på grunn av koronapandemien, var ikke dette til særlig hjelp for forlag og skoler som også er avhengige av fysiske bøker.

Hva mer var det som lugget?

Være eller ikke være

Produksjon og salg av læremidler er et være eller ikke være for de store forlagene. Aschehoug, Cappelen Damm, Fagbokforlaget og Gyldendal har satset stort på fagfornyelsen. Aschehoug gir for eksempel ut 22 nye lærebøker for videregående skole, fordelt på 15 fag for Vg1. Gyldendal utgir 41 nye titler i 12 læreverk til videregående skole. Hanne-Mari Eide Bennett er

Gyldendals forlagssjef for kunder og kommunikasjon.

Hun er enig i at forlagene har hatt kort tid på seg fra de nye lære-planene ble vedtatt i november i fjor. – Samtidig har vi sett fagforny-elsen komme. Vi har forberedt oss i lang tid. Vi har jobbet med dette siden 2015, etter at det såkalte Ludvigsen-utvalget signaliserte at en ny læremiddelreform var under oppseiling.

Denne reformen har krevd ekstra mye ressurser, konstaterer hun. – For tre år siden var det drøyt 80 medarbeidere i Gyldendal Undervisning. Nå er vi nærmere 170. Læremidler har alltid dreid seg om kvalitet, med vekt på det faglige, det pedagogiske og didaktiske perspektivet. Nå handler det i tillegg om digitalisering og læring på helt nye måter. Gyldendal er den største aktøren på digitale læremidler i Norge. Vi har en million lisenser ute i norsk skole. Selv om fagfornyelsen er den første reformen der man går heldigitalt inn på mange områder, velger vi fortsatt å lage papirbøker. Vi tror ikke at norske klasserom jevnt over er heldigitale med det første. Vi tror derimot at de fleste klasserom vil være hybride – med papirbaserte og digitale læremidler side om side.

Utsett, utsett

Før påske var situasjonen etter Skolenes landsforbunds mening så prekær at de ba den helt ferske kunnskaps- og integrerings-ministeren Guri Melby utsette fagfornyelsen med ett år. De så det som uforsvarlig å sette i gang den store skolereformen midt i smitte-krisen. Utdanningsforbundet hadde

et midt-imellom-standpunkt:

Kanskje burde noen skoler få en toårig innføringsperiode.

Statssekretær Anja Johansen i Kunnskapsdepartementet mente derimot at fagfornyelsen var så godt forberedt i mange skoler at det var bare å gå i gang. Det mener hun fremdeles:

– Vi vet at lærere, skoleledere og skoleeiere allerede har brukt mye planleggingstid på å sette seg inn i de nye læreplanene. I mai besluttet vi at innføringen av de nye lærepla-nene ikke skal utsettes. Men vi signa-liserte at innføringen denne høsten må skje med klokskap og med forstå-else for det koronautbruddet har gjort med planleggingsarbeidet, sier hun til NFFO Bulletin.

– Går fagfornyelsen som tenkt, eller har koronaen endret noen forutsetninger?

– I utgangspunktet går fagfor-nyelsen etter planen. Men korona-situasjonen har påvirket hvordan skolene tenker når det gjelder for eksempel forholdet mellom digitale læremidler og tradisjonelle lære-bøker. Dette kan ha konsekvenser for forfattere og forlag. Det er viktig at alle involverte tar tiden til hjelp, og at vi justerer forventningene til innføringen i tråd med situasjonen.

– Hvor viktige er forfatterne av læremidler og forlagene for å oppfylle intensjonene i fornyelsen?

– De nye læreplanene skal gi elever og lærere mer tid til det viktigste i faget og gi elevene rom for dybdelæring slik at de forstår stoffet og kan bruke det de har lært, i ulike sammenhenger. Forfatterne og forlagene må i fellesskap prioritere

mellom de ulike temaene i lære-planene, slik at intensjonen med fagfornyelsen kan ivaretas, avslutter Anja Johansen.

Feide med Feide

Noe av trøbbelet med fagforny-elsen har likevel ikke med koronaen å gjøre.

Mens den tradisjonelle læreboka fortsatt er like avhengig av fysisk distribusjon som den har vært siden katekismene var enerådende, er en annen løsning helt sentral for de digi-tale læremidlene. Feide.no er det nasjonale navet for autentiserings-løsningen for digitale læremidler og mange andre tjenester.

På denne felles innloggings-løsningen må brukerne ha bruker-navn og passord for å få tak i stoffet de trenger. Leverandøren heter Uninett. Utdanningsdirektoratet er samarbeidspartner.

Du skal ikke være veldig gammel for å forstå at dette er en helt annen tilnærming til lesing og læring enn den du har vært vant til. Noen snubler allerede på startstreken. De kommer seg rett og slett ikke inn i Feide.

Hanne-Mari Eide Bennett i Gyldendal forteller:

– Datakvaliteten i kommunenes Feide-registre er en utfordring for oss. Det har vært mye rusk. Det gir en dårlig brukeropplevelse for mange. Kommune- og fylkessammen-slåingene, samt manglende kvalitets-sikring av dataene som ligger inne, har bidratt til mye feil. Det kan være noe så enkelt som at en elev ikke ligger inne i riktig læringsgruppe. Dette er utdanningsmyndighetene kjent med. Vi håper det blir gjort noe med det snart.

De faglig sterkes tid

Høsten 2020 kan kanskje oppsum-meres slik: Koronaen rår. Ting går tregt. Fagfornyelsen har flere snuble-steiner enn både forlag, forfattere og skolepolitikerne kanskje ønsket seg. En marsdag i 2019 var Jan Tore Sanner, daværende utdannings-minister, nå finansminister, Jan Tore Sanner på klassebesøk på Sofienberg skole i Oslo. Han var der for å lansere høringen av de nye læreplanene. Overskriften i Utdanningsnytt var: «Mer lek, mer praktiske og færre kompetansemål».

Den største endringen av skolens innhold siden Kunnskapsløftet i 2006 var offisielt i gang.

Sanner sa at dagens læreplaner var for omfangsrike.

«Mye har handlet om å kutte ned på innholdet. Mindre spesifikke krav, mer overordnede mål. Vi må ha tillit til den faglig sterke pedagogen som skal fylle kompetansemålene med innhold», sa statsråden. Han burde ha tilføyd «og ikke minst læremiddelforfatteren».

– Nå blir eleven en utforsker

Hvordan er det å lage innhold til fagfornyelsen?

Kathinka Blichfeldt (48) er pedagog og læremiddelveteran. Hun var med og laget norskverk for Kunnskapsløftet for 16 år siden. Fagfornyelsen gir nye utfordringer.

 Lars Aarønæs Ilja C. Hendel

– Hvor begynner og slutter et læremiddel? Det kan være vanskelig å se for seg uansett når man lager dem. Jeg tror det er en fordel om vi læremiddelforfattere forstår og kan snakke kontraktspråket, sier Kathinka Blichfeldt, læremiddelveteran og NFFO-medlem.

Blichfeldt har vært med i NFFO siden 2010. Prosess-veilederen ved Senter for livslang læring ved Høgskolen i Innlandet har tidligere vært skoleleder ved Borgen ungdomsskole i Asker. I 2004 var hun med på å lage *Kontekst* – norsk for ungdomstrinnet. Gyldendal-verket fikk Brageprisen i 2006. Nå fornyes det helt. Det inneholder fire trykte bøker. I tillegg er snart det meste av innholdet, og lærerveiledningen, å finne i det digitale læringsmiljøet Skolestudio og som smartbøker.

– I Skolestudio er mer enn bare bøkene transformert. Her jobber vi stadig med å videreutvikle innholdet. Det gir jo en del andre muligheter enn en papirbok, sier Blichfeldt.

– **Hva opplever du som forskjellig i arbeidet fra forrige reform?**

– Det foregår mange parallelle prosesser. Vi har prøvd ut digitale løsninger, samtidig med at vi har utviklet trykte læremidler. Det har gjort at vi hele tiden tenker over hvilke muligheter det gir når innholdet blir omgjort til et digitalt miljø. Vi må våge å tenke helt nytt. Vi har måttet forholde oss til det digitale tidligere, men ikke med så store følger for didaktikken. Det krever et tett samarbeid med

forlaget. Det har nok vært en fordel at flere i forfatterteamet er digitalt frampå. De har vært med på digitale piloter i flere år.

– **Hva med honorering?**

– Vi har en god, men krevende dialog med forlaget, krevende først og fremst med tanke på den digitale overgangen og innholdet i Skolestudio. Her tror jeg vi må godta at vi ikke nødvendigvis finner kontrakt-løsninger som tar høyde for eventualiteter over tid. Grunnen er at vi vet for lite om utviklingen. Én ting er transformasjonen av det trykte: Det er oversiktlig. Men vi lager stadig tillegg som kan brukes i samspill med det som alt er laget. Det er vanskelig å få en avtale som dekker og klart beskriver hvilke deler av arbeidet som skal honoreres, og hvordan eventuelt nytt innhold vil påvirke royalty. Vi har hatt flere møter der vi har diskutert beregningsgrunnlaget. Vi har også drøftet kontraktutkastet underveis, med juristhjelp fra NFFO.

Er det noe du mener NFFO-medlemmer, og læremiddelforfattere overhodet, bør være mer bevisst på framover?

– Hvor begynner og slutter et læremiddel? Det kan være vanskelig

å se for seg uansett når man lager dem. Jeg tror det er en fordel om vi læremiddelforfattere forstår og kan snakke kontraktspråket. Forlagene sitter med eksperter og jurister som utformer kontraktene. Det kan være vanskelig å forstå hva de egentlig betyr, selv om jeg som tidligere rektor har forholdt meg en del til juridisk tekst. Derfor er jeg veldig glad for støtten fra NFFO.

Har du hatt noen aha-opplevelser i forbindelse med fagfornyelsen?

– Jeg har dem stadig. Hva vil det si å forstå en læreplan og konsekvensen av den? Det er jo lærerne som hver dag skal fylle den med mening. Kanskje handler den sterkeste aha-opplevelsen om eleven som en utforskende aktør.

– **Eleven anno 2040 – bokløs og smartere?**

– Hva er det å være smart? Jeg tipper at læreboka finner nye veier. En av de største utfordringene kan bli å få nok langsom tid når film, animasjon, opplesning og korte tekster overtar for de litt mer langsomme, lengre tekstene. Jeg håper og tror at vi får tid til å dvele ved nettopp dem: det å tenke, diskutere – lese, drøfte på nytt.

Forfattere og forlag må lære digitale dansetrinn

Læremiddeldansen er blitt annerledes. Forfatterne står i størst fare for å bli tråkket på tærne.

 Lars Aarønæs
 Ilja C. Hendel

Arne Fredrik Nilsen,
redaksjonssjef i Aschehoug.

Lan Phuong Le,
rådgiver i NFFO.

Fagfornyelsen gjør at forfatterne nå skal forholde seg til en ny økonomisk virkelighet. Den innbundne papirboka blir i beste fall bare en del av pakka de neste tiårene.

Førstehjelp for læremiddelforfatterne finnes, for eksempel i form av de ni kontrakttipsene for lærebokforfattere som du finner på NFFOs nettside. Tipsene er utarbeidet etter dialog med lærebokforlagene. De skal være til hjelp i individuelle forhandlinger. Etter hvert kommer en normalkontrakt for digitale læremidler, men den kommer ikke på plass i år.

Forfatterens førstehjelp

Av punkter forfatteren bør merke seg:

Royalty for digital utgivelse av faglitterære verk bør være 20–30 prosent av forlagets nettoinntekt. Det er det dobbelte av normalroyalty for faglitterære verk utgitt på papir. Det høres mye ut. Rådgiver Lan Phuong Le i NFFO begrunner hvorfor det ikke er det:

- Forklaringen på dette er at man i stor grad reduserer beregningsgrunnlaget for digitale læreverk. Avkortningen har med oppdatering av verket å gjøre, at det er andre som står for andre deler av de multimodale læreverkene, og at kaka derfor må fordeles mellom flere. Dette er en av utfordringene for lærebokforfattere i forbindelse med den praktiske gjennomføringen av fagfornyelsen, sier hun.

Forfatteren bør sørge for at

avtalen dekker vedlikehold eller oppdatering av læremidlet. Samtidig bør den ikke dekke digital utnyttelse av verket til andre formål. «Engangshonorarer», der enerett til utnyttelse av verket overdras uten noen som helst begrensning i tid og rom, bør unngås.

NFFO gir krystallklare råd for verdifastsettelsen av arbeidet: Honorar skal ikke beregnes lavere enn 590 kroner per 1000 tegn, «medregnet mellomrom og at det ved krevende oppdrag avtales en betydelig høyere sats». Har forfatteren enkeltpersonforetak, skal det dessuten ikke avtales lavere timesats enn 550 kroner, med rom for å prise seg høyere «når arbeidet krever særskilte kvalifikasjoner».

Mange flere hoder

Anders Skogvold er direktør for undervisningsavdelingen i Cappelen Damm. Han bekrefter at utviklingen av nye læremidler til fagfornyelsen har ført til et annet samarbeid med forfatterne enn tidligere – ikke minst fordi det er så mange flere hoder involvert. Forfatteren har fått følge av langt flere grupper opphavere:

- I det digitale er det ofte mange flere bidragsytere. Forlaget må i større grad eie konseptet fordi vi sitter på plattformutviklingen. Vi utvikler selv funksjoner og rammer for innholdet. Vi har måttet etablere eller tilegne oss ny kompetanse som filmskapere, animatører, programmerere, navigatører og rene utviklere. Forretningsmodellene endrer seg vesentlig fra en tradisjonell verktutvikling/bok.

Digitaltanken er annerledes

Hva er de viktigste erfaringene med å utvikle læreverk som nå også skal ha et betydelig digitalt innslag?

- Teknologien skaper hele tiden nye muligheter for læring. Men vi må også forstå behovene i klasserommet: Hva er godt faglig innhold, tilpasset barnas alder? Det er utfordrende, men veldig moro! Vi har lang erfaring med hvordan tekst, illustrasjoner og design i bøker kan spille sammen for å legge et godt grunnlag for læring i klasserommet, sier Arne Fredrik Nilsen i Aschehoug Undervisning.

- Men selv om vi har produsert digitale læremidler i over 20 år, vet vi langt mindre om hvordan sammensetningen av digitale læremidler på samme måte kan understøtte læring. Det holder ikke å bare reproducere papirboka digitalt, selv om innholdet er aldri så godt. Men vi synes heller ikke kravene til innhold i digitale læremidler skal være lavere enn de er for bøkene.

– Under utviklingen av nye læremidler, har noe nå vært annerledes i samarbeidet med forfatterne enn tidligere?

- Forfatterne er like viktige for oss som før, sier Nilsen.
- Men både digitalisering og nye innkjøpsmønstre utfordrer forholdet mellom forfattere og forlag. Det sier seg selv at digitaliseringen krever nye måter å jobbe på. Vi har hatt en åpen dialog med forfatterne våre om dette underveis. Selv om ikke alle utfordringer er løst, synes vi at vi er godt på vei.

Reformen alle vil ha

Trass i koronalugging og økonomiske startvansker, juridiske opphavsrettsnøtter og et litt diffust mandat: Fagfornyelsen får stort sett tommelen opp hos alle aktører.

 Lars Aarønæs

Fagfornyelsen er kort sagt det utdanningsløftet som nesten alle har ventet på.

Politisk sekretær Anja Johansen i Kunnskapsdepartementet setter derfor ord på det mange mener, når vi spør henne hva som er det viktigste ved denne skolereformen.

– Samfunnet vårt har endret seg mye siden Kunnskapsløftet i 2006. De nye læreplanene vil gi barna og lærerne mer tid til det viktigste i faget og lære dem å bruke det de har lært, i ulike sammenhenger, sier Johansen.

– Jeg mener det er viktig at de nye læreplanene legger opp til at elevene skal få tid til å gå i dybden, reflektere og utvikle god faglig forståelse. Det er også viktig at kritisk tenking, kildebruk og kildekritikk blir lagt vekt på i læreplanene.

Hun er også glad for at flere fag blir mer praktiske, og for at læreplanene bidrar til å gi elevene et godt grunnlag for å være skapende, utforskende og kreative.

– Tre tverrfaglige temaer er inne i læreplanene. Temaene tar utgangspunkt i aktuelle samfunnsutfordringer. De skal inngå i de fagene hvor de er en sentral del av det faglige innholdet.

Hjerte for framtiden

Hanne-Mari Eide Bennett, Gyldendals forlagssjef for kunder og kommunikasjon, engasjerer seg sterkt i de endringene som nå ønskes i fagfornyelsen. Hun er heller ikke i tvil om at tanken bak fornyelsen er riktig.

– Jeg har hjerte for det vi driver på med nå: Det er å utruste

ungdommene våre for en verden vi ikke kjenner så godt. Det er et samfunn preget av økende kompleksitet og som vi vet er i sterk og rask endring. Og vi har bare så vidt begynt. Vi ønsker å vise elevene at i mange tilfeller kan verden ses og forstås på ulike måter, og at ulike sider ved samfunnet og verden påvirker hverandre. Vi legger derfor i enda større grad enn tidligere til rette for gode, utforskende oppgaver og ressurser som kan skape gode samtaler i klasserommet mellom elev og lærere og mellom elever.

Læreren blir tolk

Politisk rådgiver Jens Garbo i Utdanningsforbundet mener fagfornyelsen gjør eleven til en langt mer sentral person.

– Lærerne får på sin side en mye mer aktiv tolkerolle. De må nå jobbe under den forutsetningen at fasitsvarene ikke finnes. Verdiorienteringen er viktigst. Elevenes utbytte og medvirkning står i sentrum, sier han.

De praktiske resultatene er det derimot altfor tidlig å bedømme.

Utdanningsforbundet regner med at de får inn de første rapportene fra medlemmene i oktober. Jens er likevel enig i at gevinsten ved fagfornyelsen ikke vil synes før om en generasjon: Da får vi se om skolen gjennom reformen har skapt gagns lærdom hos de neste voksne.

Det nye språket

Erik Steineger er lærebokforfatter og NFFO-veteran. Da han ble intervjuet om fagfornyelsen i dette bladet tidligere i år, var han positiv:

– Vi er blitt mindre kjedelige forfattere. Elevene er blitt bedre vant med god formidling, og vi må sørge for en enda mer variert læring og ofte skrive muntligere, kortere og mer lettfattelig. Nå slipper vi ikke unna med å skrive lange, ugjennomtrengelige tekster, sa Steineger.

Det er likevel noe som skurrer ved selve reformen, mener noen. Allerede i 2018 skrev en annen NFFO-er, Kjell Lars Berge, en kronikk i Morgenbladet. Der etterlyste han hva som ligger bak og under. «Reformen er forgjeves uten en reform av vurderings-systemet i skolen», skrev han – og mente at den delen mangler.

En tur på stien

Artikkelen du leser her, skal ikke gå inn på de pedagogiske debattene. De kommer uansett til å pågå, ikke minst i skolefolkets egne organer. Men det er interessant å se at en del av ordene som dukker opp rundt reformen, virker som tåketale for en menig leser: «Dybdelæring» og «kompetansebegrepet» er to av de mest brukte.

Forlagene tyr på sin side til et bilderikt språk når de skal forklare hva de har å tilby, som Cappelen Damm gjør her i en brukerveiledning for lærere: «Målet vårt er å være din støtte-spiller i undervisningen. Du velger selv om du vil følge ferdige utformede læringsstier eller bruke filmer, podkaster og lesetekster i ditt eget opplegg.» Læringsstier, den var ny for mange.

Men det er altså på disse stiene fagfornyerne nå skal trå.

Tanti auguri in occasione del premio Rosetta! *

Årets Rosettapris-vinner falt i Italia-gryta da hun var liten.
Siden har hun blitt der.

 Sverre Gunnar Haga Marthe Vannebo

Historiens andre Rosetta-pris ble delt ut 1. oktober. Prisen for beste oversatte sakprosa bok i 2019 gikk til Birgit Owe Svihus i Trondheim, for hennes arbeid med Primo Levis *Det periodiske system*.

– Jeg ble rett og slett hoppende glad, i første omgang da jeg fikk vite at jeg var en av tre nominerte kandidater.

– Og senere, da det viste seg at jeg rett og slett hadde vunnet, om mulig enda gladere. Det var fullstendig uventet. Tenk at teksten min var så bra at den fortjener en pris! Fantastisk! Stolt ble jeg jo også, naturligvis. Og takknemlig – for jeg innså hvor heldig jeg hadde vært som fikk lov til å gi Levis perle av en bok en representativ norsk språkdrakt – så takk til redaktør Edvard Thorup i Dreyers forlag! Prisen er en oversetterpris, men forutsetningen er selvsagt en verdig originaltekst.

Menneskekunnskap

Svihus var nominert sammen med Inger Sverreson Holmes for oversettelsen av Francis Fukuyamas *Identitet* og Lene Stokseth for Walter Isaacsons *Leonardo da Vinci*.

– Man skulle kanskje ikke tro at det var mulig å kombinere en vitenskapsbok om kjemi og et selvbiografisk prosjekt, som dette også er. Hvorfor og hvordan får han det til?

– Et godt spørsmål, men det er faktisk ikke det han har gjort. I utgangspunktet var han jo kjemiker av fag, og han arbeidet som kjemiker både før og i mange år etter Auschwitz. Tittelen kan riktignok gi inntrykk av at det dreier seg om en presentasjon av Mendelejev og hans periodiske system. Men de som gir seg i kast med boka i håp om å få bedre greie på akkurat det, vil nok bli skuffet. Ta bare første kapittel, «Argon», som stort sett handler

om jiddisch og den spesielle sjargongen Levis forfedre brukte for å karakterisere hverandre og sine medmennesker.

– Men altså, med utgangspunkt i sine jødiske forfedre manøvrerer han seg, kapittel for kapittel, på finurlig vis, nærmest anekdotisk, gjennom sin egen barndom, ungdom og videre til voksenlivet. Det periodiske system fungerer som en knaggrekke til å henge de ulike fortellingene eller episodene på. Hvert av de tjueen kapitlene, alle med et grunnstoff som tittel, utgjør små punktnedslag i Levis liv, bortsett fra to, og alle bekrefter forfatterens beundringsverdige store menneskekunnskap og observasjonsevne, hans evne til å huske og beskrive detaljer og ikke minst hans menneskelighet og humor.

Usentimental

– Leser man Levis mest kjente bok, Hvis dette er et menneske, blir man

slått av hvor nøkternt språket er – sett mot ondskaper i Auschwitz – som ligger og dirrer gjennom hele boka. Det er også tilfellet med denne utgivelsen. Hvordan vil du karakterisere hans språklige tilnærming til dette grusomme temaet?

– Strengt tatt er det bare ett av kapitlene, «Cerium», som handler om tiden i Auschwitz, og der dreier det seg om illegal produksjon av flintstein til sigarettene. Kanskje var det nettopp det at han var kjemiker, som gjorde ham i stand til å forholde seg så til de grader saklig og nøkternt til det meste, fra havarte romanser og narraktige lepestiftfabrikanter til fascismens og nazismens redsler. Verden koker på et vis ned til en samling kjemiske stoffer, og nettopp i historien om lepestiftfabrikanten omtaler han for eksempel hønsemøkk som et helt nøytralt stoff, på linje med et hvilket som helst annet.

– Men i tillegg hadde han altså evnen til å reflektere over menneskenaturen på godt og vondt, over hva mennesker er i stand til å gjøre med hverandre, og hva de er i stand til å holde ut, og til å beskrive alt han registrerte. Og språket er objektivt, usentimentalt, men likevel ganske komplisert – med lange utredninger, hvor det gjelder å holde tunga rett i munnen for ikke å ramle av lasset og miste poenget før man kommer til punktum.

Å finne tonen

– Og i lys av det forrige spørsmålet: Hva byr det på av utfordringer å oversette Primo Levi?

– Akkurat hva som var hovedutfordringen i *Det periodiske system*,

og for så vidt også med essay-samlingen *De druknede og de bergede*, er ikke så enkelt å forklare. Kanskje var det det å skulle gi den nærmest distanserte holdningen teksten hans uttrykker til personer og hendelser, og samtidig den uhyre dyptfølte menneskeligheten som gjennomsyrrer omtrent hver eneste setning. Kjemisk fri for føleri og

store gester og samtidig sterkt gripende.

– Før jeg sa ja til oppdraget, gjorde jeg redaktøren oppmerksom på at jeg ikke har noe mer greie på kjemi enn folk flest med en realartium i bagasjen. For selv om det ikke er noen fagbok i kjemi, inneholder den likevel beskrivelser av diverse kjemilaboratorier med

Birgit Owe Svihus er vinneren av årets Rosettapris for beste oversatte sakprosa i 2019. Hun får prisen for sin oversettelse av Primo Levis *Det periodiske system*.

– Magnus Ulleland ga meg en gang et oversetterråd, og det gikk kort og godt ut på «å skrive det som står». Enhver som har forsøkt å oversette noe, om så bare et enkelt uttrykk, vet godt at det er lettere sagt enn gjort. For det finnes jo et hav av mulige løsninger – oversetterens evige dilemma, sier Birgit Owe Svihus.

dertil hørende laborieutstyr og kjemiske reaksjoner og alt det som foregår der. Og dette måtte jeg jo forsøke å få til å lyde troverdig, for eksempel historien om «Svovel», der det hadde vært til stor hjelp faktisk å kunne se denne dampkjelen og bivåne prosessen.

– Men så handler kanskje oversettelse også om å finne tonen på et vis, ikke bare gripe fakta? – Absolutt. Å gripe tonen, språktonen, og velge de riktige ordene og den mest adekvate setningsmelodien. Når det gjaldt språkformer, prøvde jeg å skrive på en måte som kunne kle en mann født i 1919. Magnus Ulleland ga meg en gang et oversetterråd, og det gikk kort og

godt ut på «å skrive det som står». Enhver som har forsøkt å oversette noe, om så bare et enkelt uttrykk, vet godt at det er lettere sagt enn gjort. For det finnes jo et hav av mulige løsninger – oversetterens evige dilemma.

En fjern drøm
– Du har en god og omfattende oversettergjerning, med Umberto Eco, Carlo Rovelli og mange andre sterke forfattere og bøker. Kan du si noe om hva som er det perfekte oversetteroppdraget for deg?
– Det bør i hvert fall være noe vanskelig, jo vanskeligere, jo bedre, og naturligvis skikkelig godt skrevet – det verste som finnes å oversette, er ubehjelpelig språk. Jeg er lingvist,

så jeg må tilstå at jeg lar meg lettere fascinere av det rent språklige i en tekst enn det litterære og fortellingen i seg selv. – Min aller første oversettelse valgte jeg ut selv; det var Giacomo Leopardis vidunderlige, snart 200 år gamle, *Moralske småstykker* – en skikkelig ryggknekker av en bok, med uendelig lange setninger sterkt preget av den sprenglærde dikterens språklige og litterære bravur. Når man strever med kompliserte tekster, kan det selvsagt være en fordel at forfatteren fortsatt lever og er tilgjengelig for spørsmål, noe jeg bare har opplevd ved to anledninger. Først da jeg oversatte to bøker av Eva Joly fra fransk, og senere med Carlo Rovelli. Et annet viktig moment er at man

får en dyktig manuskriptsjekk: Ellers blir man som en linedanser uten sikkerhetsnett.

– Du sa en gang i et intervju at «oversatte bøker burde egentlig fått to anmeldelser: én om forfatteren og én om oversetteren». Dessverre vet vi begge at dette er en fjern drøm. Men hvis vi var i en perfekt verden – som også er en fjern drøm – hvilken historie om oversettervirksomheten ville du fortalt?
– Jeg skulle i hvert fall ønske at leserne hadde en sterkere erkjennelse av at en oversatt bok faktisk *er* oversatt, at omtrent hvert ord som står der, er plukket ut etter lange overveielser, blant

mange andre mulige, av en helt annen person enn den som står på omslaget. Og at anmelderne av oversatte bøker sluttet å berømme forfatterens «blomstrende/saftige/poetiske/sprelske språkføring» – gjerne med lange sitater – uten å nevne oversetteren!
– På den annen side skal man jo være glad for at boka blir anmeldt i det hele tatt.

– Ditt spesialfelt er italiensk. Hvordan falt Birgit Owe Svihus i Italia-gryta?
– Det begynte vel med at vi, det vil si, mamma og pappa og vi fem ungene, dro på telttur til Liguria da jeg var tenåring, og jeg forelsket meg hodestups, som det heter, ikke i en

italiener, men i språket deres. Det føltes som om jeg var kommet hjem igjen – etter å ha flyttet fra Harstad til Stavanger som åtteåring.
– På skolen fantes det ingen tilbud om italiensk, så det ble franskstudier i stedet, og drømmen om å lære italiensk ble liggende på hylla, helt til jeg mange år senere fikk følgende barselgave av mannen min: en italiensk-norsk ordbok, en italiensk grammatikk og *Corso d'italiano* 1. Og dermed var jeg solgt, meldte meg som student på Blindern, og en tid senere hadde jeg tatt hovedfag i italiensk. Og siden har det vært oss, sier Birgit Owe Svihus.

***Gratulerer med Rosettaprisen!**

NOEN AV BIRGIT OWE SVIHUS' OVERSATTE BØKER

- Sakprosa:**
- *Homo sacer*, Giorgio Agamben (Valdis-holm 2010)
 - *Virkeligheten er ikke slik vi tror*, Carlo Rovelli (Spartacus 2017)
 - *Ulv i fåreklær*, Eva Joly (Tiden, 2017, fra fransk)
 - *Tid*, Carlo Rovelli (Spartacus 2018)
 - *Det periodiske system*, Primo Levi (Dreyer 2019)
 - *De druknede og de bergede*, Primo Levi (Dreyer 2020)

- Skjønnlitterære verk:**
- *Moralske småstykker*, Giacomo Leopardi (Bokvennen 1998)
 - *Dronning Loanas mystiske flamme*, Umberto Eco (Tiden 2005)
 - *Hvis Gud vil*, Niccolò Ammaniti (Hr. Ferdinand 2007)
 - *Det som tåler dagens lys*, Umberto Eco (Tiden 2015)
 - *Høyt henger de*, Eva Joly (Tiden 2018, fra fransk)
- (samtlige fra italiensk, bortsett fra Eva Jolys bøker)

Rosetta-juryens begrunnelse

Kristina Solum
Lars Holm Hansen
Agnes Banach

Blunderbuss
Heidi Furre

«Oversetteren har klart å formidle både boka sakprosa-elementer og de delene som heller mot essayet og memoarsjangeren, på forbilledlig vis», skriver Rosetta-juryen i sin begrunnelse for å gi prisen til Birgit Owe Svihus.

Agnes Banache

Lars Holm-Hansen

Kristina Solum

Juryen for Rosettaprisen 2020 har bestått av Agnes Banach, Lars Holm-Hansen og Kristina Solum (leder). I tillegg har vi mottatt bistand fra grundige språkkonsulenter for bøker oversatt fra språk som ikke var innenfor vårt kompetanseområde. Viktige kriterier har vært at oversetteren skriver et ledig norsk som er tilpasset vår tid, har et godt grep på fagstoffet og unngår at originalspråket skinner gjennom på uheldig vis. Det er også viktig at oversetteren viser presisjon i gjengivelsen av fagstoffet, og at forfatterens stemme ivaretas på en overbevisende måte. Å få til alt dette samtidig er ikke alltid så enkelt.

Høyst vellykket

Årets vinnerbok er en bok om vitenskap, skrevet med en vitenskapsmanns presise, nøkterne språk. Forfatteren utviser en

detalj kunnskap og et raffinement som demonstrerer stor kunnskap om et felt han har arbeidet innenfor et helt liv. Samtidig er dette en beretning om det usigelige, et forsøk på å forholde seg til en erfaring som knapt lar seg uttrykke. Blandingen av vitenskapelig tematikk og selvbiografisk beretning gjør at denne boka er vanskelig å klassifisere, samtidig er den høyst vellykket, både som vitenskapsbok og som vitnesbyrd om noe selvopplevd.

Forbilledlig

Oversetteren har klart å formidle både boka sakprosaelementer og de delene som heller mot essayet og memoarsjangeren, på forbilledlig vis. Den sterke, individuelle forfatterstemmen ivaretas. Anekdotene er vittige, personkarakteristikkene levende, mens vitenskapsmannens evne til observasjon

gjengis like overbevisende i oversettelsen. Tilliten til oversetteren opprettholdes gjennom hele teksten, og de mer fortellende delene – med et rikere språk som til tider grenser til det skjønnlitterære – markeres tydelig.

Vakkert oversatt

Rosettaprisen 2020 går til Birgit Owe Svihus for oversettelsen av Primo Levis *Det periodiske system*. Svihus viser i sin oversettelse en suveren beherskelse av Levis mange-fasetterte prosa, både den litt tørre sakligheten, de underfundige snurrepiperiene, de alvorlige undertonene og de rent litterære innslagene i form av korte fortellinger. Levis språk framstår i originalen som rikt og litt gammeldags, noe oversetteren har gjenskapt på en utmerket, vakker måte – også de mest poetiske linjene.

Vil du skrive eller oversette sakprosa?

SØK INNEN 15. OKTOBER KL. 15.00

Søk stipend til å forfatte eller oversette sakprosa!

Vi inviterer forfattere og oversettere til å søke følgende stipend:

- Prosjektstipend til forfattere*
- Reise- og diverse stipend til forfattere
- Honnørstipend til forfattere
- Utvidet honnørstipend til forfattere
- Reise- og diverse stipend til oversettere
- Honnørstipend til oversettere
- Utvidet honnørstipend til oversettere

Søk også på våre stipend med fortløpende søknadsfrister:

- Prosjektstipend til oversettere*
- Aktualitets- og debattstipend til forfattere*

* Debutanter kan også søke disse stipendene.

NORSK FAGLITTERÆR
FORFATTER- OG
OVERSETTERFORENING

www.nffo.no

Forleggernes nye sjef

Sverre Gunnar Haga

Ilja C. Hendel

Vi prøvde oss – men Heidi Austlid vil ikke gi oss mer penger første uka på ny jobb som direktør i Forleggerforeningen.

– Gratulerer med jobb!

– Takk!

– Nå har du altså sjansen til å bli alles venn hos forfattere og oversettere i Norge ved at du her og nå erklærer at nå blir det likelydende normalkontrakter mellom sakprosaforfattere og skjønnlitterære forfattere. Hurra!

Hva venter oss?

Åtte dager ut i jobben som ny direktør for Den norske Forleggerforening lar ikke Heidi Austlid seg vippe av pinnen. Hun ser på NFFOs utsendte med et lurt smil.

– Jeg tenkte at jeg ikke skulle kommentere de forhandlingene som pågår nå. Det jeg er opptatt av, er at det skal være et økosystem som ivaretar forfatter, forlag og leser, uavhengig av hvilken tid vi lever i.

– Og det betyr ...?

– Akkurat nå betyr det at vi er nødt til å både ha skikkelig gode diskusjoner om hva som er de litteraturpolitiske virkemidlene, om vi har det vi trenger i verktøykassa vår for den tiden vi lever i nå og framover. Vi har gode ordninger i Norge, bygget opp over tid, som sikrer kvalitet og mangfold. Det må vi fortsette med. Vi trenger et felles kunnskapsgrunnlag for hva det er vi diskuterer ut fra.

– Dette kunnskapsgrunnlaget er der allerede, mener mange forfattere og oversettere.

– Det kan godt hende noen mener det. Men det er også mye vi ikke vet noe om, som vi må se nærmere på sammen. Hvordan vil det se ut, for eksempel, når utvikling av 5G-nettet åpner for

distribusjon av innhold på helt nye måter? Hvordan vil kunstig intelligens påvirke oss? Hvilke konkurrentbilder er det vi vil måtte forholde oss til framover?

– Og der kaver jo alle næringer. Noen har tryna skikkelig. Noen har lyktes. Den litterære bransjen er ikke en sammenliknbar enhet med andre bransjer, men vi har garantert mye å lære av andre likevel – på godt og vondt. Målet må være at vi har mangfold i litteratur og kunnskap og utnytter de mulighetene digitalisering gir oss. Det betyr blant annet bærekraftige forretningsmodeller og en fremdeles sterk norsk litterær bransje med både forfattere og forlag.

Bruk pengene!

– Men du våknet jo opp til en hyggelig sak i Bok365 i dag, 4 prosent vekst i bokomsetningen i Norge i august. Ikke en rakett akkurat, men det er vekst.

– Og det er kjempebra! Og det tenker jeg sier noe om viktigheten av boka som formidlingskanal av innhold. Scenene er stengt ned, konsertene har vi måttet få på Facebook og gjennom andre digitale kanaler. Men den fysiske boka, de lange setningene, opplevelsene som boka gir, er det eneste vi har hatt tilgang til i denne perioden vi er inne i nå.

– Du nevner kulturbransjen. Men i utdanningsbransjen har det gått så som så. Fagfornyelsen har ikke akkurat gått på skinner, for å si det slik. Vi har hørt om læremidler som ikke er kommet fram til lærere og elever, selv om skolene og kommunene har fått penger. Og vi har lest tidligere

Heidi Austlid vil ikke gi faglitterære forfattere bedre standardkontrakter første uka som ny direktør i Den norske Forleggerforening. – Jeg tenkte at jeg ikke skulle kommentere de forhandlingene som pågår nå. Det jeg er opptatt av, er at det skal være et økosystem som ivaretar forfatter, forlag og leser, uavhengig av hvilken tid vi lever i.

at 400 000 bøker står på pall i Lørenskog, masse indikasjoner på at fagfornyelsen ikke har trykket til som ønsket. Hva tenker du om bildet vi ser per nå?

– Det er jo ikke bra i det hele tatt, for det er bevilget ekstraordinære midler til innkjøp i grunnskolen. Og ja, vi kan skylde på en forsinkelse på grunn av den ekstraordinære situasjonen vi er i, men det er nye læreplaner – og de krever nye læremidler, og det er for meg en gåte hvorfor pengene foreløpig ikke er brukt. Det kan handle om mange ting, det kan handle om at man ikke vet at man har penger til å kjøpe, at skolen rett og slett ikke har tid, en stram kommuneøkonomi, men det vil også forringe kvaliteten på den undervisningen som skal gis.

– Det er vel dårlig nytt for både din organisasjon og min organisasjon?

– Ja, men det er først og fremst innmari dårlig nytt for lærere og elever. Hvordan i alle dager skal lærerne oppfylle læreplanmålene hvis man ikke har tilgjengelige læremidler i alle fag, på alle nivåer? – Vi prøver nå å finne årsakene

til hvorfor dette skjer, og det aller viktigste er jo at disse pengene brukes opp nå i inneværende år, for dette er engangsmidler øremerket til fagfornyelsen.

Fysiske bøker

– Skolebøker og undervisningsmaterieell har vært kornlageret for norske forlag i mange år. Hvor alvorlig er dette for forlagsøkonomien?

– Jeg vil si veldig alvorlig. Hvis vi ikke lykkes i utdanningsmarkedet, vil det definitivt utgjøre mye for bunnlinja i norske forlag og for inntektene til norske forfattere, men først og fremst for hvordan vi skal bygge Norge framover. Det er kunnskap vi skal leve av.

– Jeg er glad for at kunnskapsminister Guri Melby var tydelig før sommeren på at fagfornyelsen skal innføres etter planen, altså dette skoleåret. For det var en diskusjon om man skulle utsette. Forlag har jo investert enormt mye i utvikling av læremidler, forfattere har skrevet og produsert innholdet i disse læremidlene, så alt ligger til rette for at fagfornyelsen kan gå så smertefritt som mulig.

– Men da må pengene som er bevilget, brukes. Dette er noe både kunnskapsministeren må ta tak i, men også underliggende etater som Utdanningsdirektoratet, KS og så videre.

– Du kommer fra jobben som administrerende direktør i IKT-Norge. Nå blir det vel bare e-bøker og strømming framover fra Forleggerforeningen?

Et skjevt smil brer seg i Austlids ansikt.

– Nei. Jeg er veldig opptatt av å fortelle verden at ...

– Noe sier oss du visste dette spørsmålet kom?

– Ja, og jeg tror jeg har svart på det i alle de andre intervjuene – har du fysiske bøker? Ja, jeg har fysiske bøker.

– Da kan du få sjansen her og nå til å fortelle om dine lesevaner.

– Jeg kan herved røpe at jeg er veldig dårlig til å lese krim. Jeg er veldig opptatt av norsk litteratur og da i mange ulike sjangere, målformer og utgaver.

– Hvordan fordeler det seg med elektronisk lesing versus fysisk?

– Det eneste jeg leser elektronisk, er jobbting. Skal jeg lese en bok, leser jeg den som en fysisk bok.

– Fordi?

– Fordi jeg liker det best. Det er en egen opplevelse for meg å sitte i sofakroken eller ligge i hengekøya eller hvor det enn skal være. Jeg leser aldri i senga, for jeg sovner. Austlid tar sats.

– Boka kommer til å forbli. Den har stått seg gjennom alle tider og

alle endringer. Men framover vil vi både lese og lytte på flere ulike formater enn vi vet om i dag. Det er en berikelse for litteraturen og kunnskapen fordi vi kan nå flere, på flere ulike formater.

– Men i det så trenger vi også å finne de riktige rammevilkårene. Og det handler om å skru sammen en litteraturpolitikk for den tiden vi lever i framover. Sånn at vi også har solide rammebetingelser om 5 og 15 og 30 år, i en uforutsigbar verden.

Samarbeid

– Siden du kommer utenfra: På hvilket område er bokbransjen på sitt mest konservative?

– Det er fantastisk å få jobbe med en bransje med en så tydelig bevissthet på samfunnsoppdraget, men bransjen har kanskje tendert til å tviholde litt på det gode gamle. Finansbransjen er jo sånn sett en av dem som både har lyktes i størst mulig grad av dem vi har sett til nå, fordi de i kritiske situasjoner har klart å snu seg rundt.

– Det eneste jeg leser elektronisk, er jobbting. Skal jeg lese en bok, leser jeg den som en fysisk bok, sier Heidi Austlid.

– Greia med finansbransjen er vel også at den kollapser hvert tiende år.

– Ja da, det gjør de også. Men samtidig, hvis du har sett hva som har skjedd av transformasjon i den norske finansbransjen de siste årene, tror jeg mange har noe å lære.

– Hva tenker du på?

– Først fikk mange små gründer-selskaper spise av verdikjedene. Altså der bankene hadde ansvar for alle operasjonene selv. Først var det bare veldig sjarmerende, men på et tidspunkt så ble det en reell trussel fordi de hadde spist av hele verdikjeden og ble samlet sett konkurranter til de etablerte.

– Så fikk du globale konkurrenter som i tillegg kom inn som mastodonter. Hva skjer da? Jo, da går en samlet norsk finansbransje sammen om å skape Vipps, som også er blitt en stor eksportartikkel for Norge. Det er en måte å transformere på. Selve Vipps-teknologien er ikke så veldig revolusjonerende. Men det at man faktisk klarte å gjøre det sammen, er et kunststykke.

– Apropos samarbeid. Vi i NFFO har samme med en rekke aktører nå utviklet en egen etisk sjekkliste for sakprosa. Vil du nå anbefale norske forlag til å bruke denne lista?

– Jeg er glad dere har gjort nettopp det, og det er forfatterne som i første rekke er avsender av budskapet. Balansen mellom ytringsfrihet og etikk er viktig, og jeg opplever at forlagene tar det ansvaret i møtet med forfatterne. Sjekklista dere har utarbeidet, kan være et godt verktøy for disse

prosessene, og vi jobber kontinuerlig med dette som tema.

Austlid sier det kommer til å være saker der NFFO og Forleggerforeningen står mot hverandre.

– Men vi har en gjensidig avhengighet av hverandre, også. Vi er veldig opptatt av å samarbeide med organisasjonene og organisasjonenes medlemmer og blant annet styrke sakprosaens verktøy og rammebetingelser. Dette gjelder blant annet i innkjøpsordningen. For det er vi som skal være eksperter på hva som er behovene i feltet, og det må vi også hjelpe politikerne med. Vi må sørge for at vi har en levedyktig næring i framtiden som sikrer mangfold og kvalitet i kunnskap og litteratur.

– Så det at Tore Skeie som skriver Hvitekrist, får 13 og maks 15 prosent honorar etter normalkontrakten, og Jo Nesbø får 15 og maks 20 prosent – det tar vi kanskje neste gang?

– Neste gang.

Slik har koronakrisen påvirket oss

Pandemien har nådd alle kroker av samfunnet. Vi spurte NFFOs utvalgsledere hvordan den har slått ut i feltet deres.

Håkon Larsen, leder i Universitets- og høskoleutvalget og professor i bibliotek- og informasjonsvitenskap ved OsloMet

Tuva Bjørkvold, leder i Medieutvalget og førsteamanuensis ved OsloMet

Vi stilte følgende tre spørsmål:

1

Hvordan har krisen slått ut for ditt felt?

2

Hvordan har krisen påvirket din forfatter-oversettergjerning?

3

Er du tilfreds med den politiske oppfølgingen i ditt felt hva gjelder kompensasjoner og annen støtte?

1

– For de som er ansatt i stillinger med undervisningsoppgaver, har krisen ført til mye ekstraarbeid forbundet med å gjennomføre undervisningen. Alt skulle foregå digitalt under våren, og nå underviser mange i en eller annen hybridvariant, med en kombinasjon av studenter i undervisningslokalet og studenter som deltar via Zoom. Dette er krevende og har for mange ledet til mindre forsknings- og skrivetid.

2

Under første del av koronakrisen hadde jeg hjemmebarnehage, så da ble det liten tid til å skrive. Jeg håper på et mest mulig normalt høstsemester og dermed også tid til skriving.

3

– De som har vært hardest rammet i UoH-sektoren, er alle som går på midlertidige kontrakter. Jeg har inntrykk av at arbeidsgivere har vist forståelse for dette, og at de i hvert fall har vært villige til å forlenge kontrakter for stipendiater og postdoktorer, etter visse kriterier.

1

I det daglige arbeidet universitetet har vi vent oss til situasjonen med korona. Det meste foregår digitalt. Det er stor forskjell å undervise lærerstudenter når man ikke kan være praktisk i klasserom, med for eksempel dramatisering, gjennomføring av lekpregede aktiviteter for å kunne reflektere over disse faglig. Men det har fungert godt teknisk, og alt utstyr er tilgjengelig.

2

Når det gjelder forskning, er det vanskelig å ikke kunne reise for å for eksempel gjøre datainnsamling, samle samtykke osv. Deltakere i forskningsprosjekter må selv digitalisere og gi tilgang, noe som gjør at terskelen for å få det blir mye høyere.

3

Som lærebokforfatter er det svært sårbart å ikke kunne forelese og formidle. Dette gjelder alle forlag, og en må være kreativ. Jeg har heller ikke formidlet utover stillingen min. Dette preger hele sektoren. Totalt merker jeg hvor viktig fysisk nærvær er i formidling, det digitale kan aldri erstatte dynamikken i et klasserom.

Camilla Larsen, leder i Oversetterutvalget

1

– Mange oversettere opplever oppdragstørke. Prosjekter er satt på vent eller avlyst, og flere forteller at de jobber med andre ting enn de pleier. Etter en liten bølge med oversettelse av koronakrisetitler kan det virke som om forlagene nå særlig satser på norske forfattere. Nye oppdrag går gjerne til de mest erfarne oversetterne, og det er vanskelig å være nyetablert. Uforutsigbarheten begynner nok å slite på mange.

2

– Jeg leverte en bokoversettelse i sommer, men etter det har jeg kun jobbet for oversetterbyråer/næringsliv. Rent praktisk har høstforkjølelse og strenge smittevernsregler i skole og barnehage vært utfordrende. Som frilanser har jeg begrensede rettigheter i så måte, det betyr både kveldsjobbing og inntektstap. Og så blir det ingen språkreiser i år.

3

– Håpet er jo at den generelle støtten til kulturfeltet også kommer faglitterære oversettere til gode – flere utgitte oversettelser er det som monner mest. Økt pott til prosjektstipend er bra, men treffer bare dem som har noe å oversette. Vi trenger ordninger for dem som står uten oppdrag.

Reidar Müller, leder i Frilansutvalget

1

Situasjonen har som kjent vært kritisk for mange frilansere, spesielt siden mange arrangementer har blitt avlyst. Dette er jo en kjærkommen inntektskilde for vår gruppe. Dessuten går man glipp av muligheten for det å reklamere for egne bøker. Nå har heldigvis en del arrangementer begynt å gå som planlagt, og det lover jo godt for høsten.

2

Jeg har vel i likhet med mange andre – både frilansere og ikke – vært mye hjemme. Det har jo sine utfordringer, spesielt da det var mange unger hjemme fra skolen. Skal ikke nekte for at det ble vel mye prokrastinering og har vel aldri vært så mye i skogen som i vår (og det sier litt). Det har også vært problematisk at mange av stedene jeg har sittet og skrevet har vært stengt. Heldigvis har de åpnet igjen.

3

At mange mistet kjærkomne inntekter fra foredragsvirksomhet, burde vært bedre kompensert. For de som har kunnet dokumentere inntekt, har heldigvis mange blitt fanget opp av de forbedrede sosiale ordningene under koronasituasjonen. Ellers har jeg et stort ønske om at politikerne snart tar tak og styrker innkjøpsordningen for ny sakprosa! Det er et tiltak som varer utover koronasituasjonen, og som forhåpentligvis vil være med på å bidra til at kontraktvilkårene til sakprosaforfatterne bedrer seg.

Christoffer Beyer-Olsen, leder i Læremiddelutvalget og seksjonsleder ved Akademiet videregående skole i Oslo

1

Skolestarten i høst bærer preg av å forberede seg på en ny runde med «lockdown» samt «den nye normalen»: Det har hver dag vært elever som har måttet holde seg hjemme på grunn av symptomer på luftveisinfeksjoner. Det er helt klart merarbeid å gjennomføre undervisning for de frammøtte i klasserommet, samtidig som man legger til rette for dem som følger fjernundervisning hjemmefra. Det krever mer forarbeid, gir økt press underveis og genererer mer etterarbeid.

2

Som lærebokforfatter har denne krisen også vært krevende, da alle kurs og foredrag rundt lærebøkene jeg har skrevet til fagfornyelsen, har blitt avlyst. Selve skrivingen er nå tilbake i sin vanlige form, men det var den ikke i våres: Det viser seg ikke lett å fordype seg i skriving når en fireåring sparker og en halvtåring biter.

3

Da krisen startet, var vi alle inneforstått med at det ble krevd mer av oss alle, og at dette ikke nødvendigvis ble kompensert. Vi ser imidlertid nå at dette kan bli en langvarig unntakstilstand, om ikke en ny normaltilstand, og dette opplever jeg ikke at blir godt nok fulgt opp, verken ved kompensasjon eller anerkjennelse.

Få prisvinnere på hylla

De gode sakprosabøkene blir ikke spredt til de små folkebibliotekene, viser en ny undersøkelse. Handler det bare om penger?

Per A. Risnes jr.

Ilja C. Hendel

Du har hørt at Åse Brandvolds bok om hjemsendte asylsøkere er viktig å få med seg. Du er opptatt av flyktningpolitikk. Og du leser i avisa at *En flukt som aldri tar slutt* er nominert til Brageprisen. Du går på ditt lokale bibliotek for å låne den. Du prøver alltid der først. Men de har den ikke inne. De har aldri hatt den. Du skjønner at du bor på et altfor lite sted.

Vil doble innkjøp

Da sakprosaordningen ble innført i 2005, kartla NFFO dekningsgraden av en rekke sakprosabøker i norske folkebiblioteker. Det var små steder i distriktene som hadde dårligst utvalg av aktuell sakprosa. Hovedforklaringen var at folkebibliotekene i mindre kommuner ikke hadde egne budsjetter som gjorde at de kunne kjøpe inn denne litteraturen. NFFO ville sjekke om 15 år med innkjøpsordning for sakprosa hadde gjort noe med antallet sentrale

sakprosabøker i mindre, norske folkebiblioteker.

Det har kanskje blitt bedre. Men det er fortsatt et stykke å gå, ifølge generalsekretær i NFFO, Arne Vestbø.

– Rapporten viser med all tydelighet at innkjøpsordningen for sakprosa burde styrkes betraktelig, og er noe vi i NFFO aktivt vil bruke i alle sammenhenger der vi møter kulturpolitikere. Målet vårt er at sakprosaordningen blir minst dobbelt så omfattende som den er i dag, noe som vil komme både forfattere, utgivere og lesere av sakprosa til gode, sier han.

Rapporten har tatt utgangspunkt i sakprosabøker som hadde vært nominert til Kritikerprisen eller Brageprisen i tidsrommet 2012 til 2019. 15 av 61 nominerte bøker var ikke innkjøpt av Kulturrådet. Tallene viser at ni av ti av bibliotekene har færre enn seks av disse titlene tilgjengelig i et eller annet format.

Det betyr at kun 13 prosent av bibliotekene har seks eller flere av titlene tilgjengelig. Ingen av bibliotekene har alle titlene.

Selv sakprosavinneren i dette heatet, Helene Uris *Hvem sa hva?*, fantes bare på halvparten av bibliotekene.

– Disse bøkene holder høy kvalitet. De burde finnes i hele Norge, mener Simen Berge, en av forfatterne bak rapporten som konkluderer med at det er et «demokratisk problem» at mange av disse bøkene ikke er fysisk tilgjengelige over hele landet.

Kan fjernlånes

– Det er ikke nødvendigvis et

problem at en tittel ikke er tilgjengelig, det er jo ikke slik at demokratiet vakler av den grunn, sier leder for litteraturseksjonen i Norsk kulturråd, Grete Stuevold Madsbakken.

– Men enkeltksemlene er godt egnet til å illustrere det større bildet: at det er store variasjoner i befolkningens tilgang på ny norsk sakprosa gjennom folkebibliotekene, sier Madsbakken, som deleroppfatningen om at tilgang på god, ny norsk sakprosa er viktig i et «deltakelses-, offentlighets-, opplysnings- og demokratiperspektiv». Det er også svært viktig for bibliotekenes kunnskapsformidling overfor barn, unge og voksne, mener hun.

– Blant annet gjennom undersøkelser som denne ser vi hvor viktig innkjøpsordningene er for tittelbredden i norske folkebiblioteker, sier hun og minner om at folkebibliotekene er et kommunalt ansvar, og at det er biblioteket selv som innenfor rammene av eget budsjett, av ofte svært varierende størrelse, bestemmer hvilke bøker som skal kjøpes inn til samlingen.

For i de små folkebibliotekene er det ganske stort strekk i laget. De har mellom et halvt til tre årsverk og forholder seg til veldig varierte kommunale bevilgninger, sier styreleder i Bibliotekforeningen, Vidar Lund.

– Disse bøkene holder høy kvalitet. De burde finnes i hele Norge, mener Simen Berge, en av forfatterne bak rapporten som konkluderer med at en rekke prisnominerte bøker ikke finnes i de minste bibliotekene. Her for anledningen avbildet i det største, Deichman Bjørvika.

NFFO-støtte ble til tusenvis av SNL-artikler

– Bibliotekene må ofte gjøre harde prioriteringer, både når det gjelder plass og penger. Og da vinner gjerne barnelitteraturen og ekstra innkjøp av skjønnlitteratur. Det lokale innkjøpet er nok ganske etterspørselsstyrt. Og da tar jo også avisabonnementene en ganske stor del av potten, sier han og nevner at det også er et moment at man ikke tør å kjøpe inn sakprosa-bøker og deretter oppleve at dem man har kjøpt, likevel kommer via innkjøpsordningen.

– Men hva skjer hvis publikum etterspør nominerte sakprosa-bøker?

– Fjernlånssystemet har jo blitt mye bedre de siste årene. Nå kan man søke etter bøkene selv på nettet og få dem tilsendt fra det biblioteket som har boka inne. Dessuten samarbeider fylkene om å tilby e-bøker, sier han.

– Men selvsagt er det viktig med aktualitet og bredde i utvalget for de aller minste bibliotekene. Det hadde ikke skadet å utvide innkjøpsordningen, sier han.

Vil gjerne kjøpe mer

Så det koker altså ned til penger: antall titler som Kulturrådet kjøper inn, og dermed bredden på sakprosa i bibliotekene. Stuevold Madsbakken er ikke uenig i at de gjerne kunne kjøpt inn enda flere sakprosaititler.

– Vurderingsutvalget for sakprosa har ved flere anledninger gitt tydelig uttrykk for at det gis ut mye god sakprosa, og at de gjerne skulle kjøpt inn flere titler – og da selvsagt flere enn dem som nomineres til priser, sier hun og peker på at undersøkelsen tar for seg bøker som er

blitt viet en god del oppmerksomhet i offentligheten. Men hva da med den store underskogen av sakprosa-bøker som ikke kjøpes inn, og som heller ikke nomineres til priser? spør hun.

Høgskulen i Volda leverer om kort tid en utredning av Kulturrådets ordninger på litteraturfeltet. Kulturrådet skal bruke høsten og vinteren til å se på hvordan de kan justere innkjøpsordningen for sakprosa. For dersom man innenfor dagens ramme og ordning skal kjøpe inn flere titler, enten fysisk eller digitalt, vil det enten bety mindre utbetalt per tittel eller en omfordeling mellom de ulike litteraturordningene, mener hun.

– Handler det bare om penger og økte bevilgninger, eller kan man se for seg andre måter å «fange opp» bøker som ikke er innkjøpt, men som har kvaliteter som folkebibliotekene kan trenge?

– Det er interessant å undersøke om det finnes andre muligheter for å «bedre dekningen», samt føre en dialog med folkebiblioteksektoren om hvordan de vurderer tilgangen på sakprosa, og hva de ønsker og har kapasitet til å ta imot. Å øke dekningen handler ikke bare om penger og økte bevilgninger, men det er ingen tvil om at en økt ramme for ordningen ville hatt mye å si, sier hun.

FAKTA

NFFO har nylig gjort en undersøkelse som presenteres i rapporten *Dekningsgrad for prisenominerte, ikke-innkjøpte sakprosa-bøker i mindre folkebibliotek*. De har gjort en rundspørring blant norske folkebiblioteker i kommuner med mindre enn 5000 innbyggere. Rapporten viser at veldig få prisenominerte sakprosa-bøker som ikke er kjøpt inn av Kulturrådet, havner i bibliotekhyllene der.

Siden april har NFFO støttet Store norske leksikon med 1,75 millioner kroner, øremerket til honorarer for kriserammede frilansere. Drøyt 9000 nye artikler har så langt blitt oppdatert.

Sverre Gunnar Haga

Ilja C. Hendel

– Vi er veldig takknemlige for støtte fra NFFO, sier sjefredaktør i Store norske leksikon, Erik Bolstad.

Etter at koronapandemien førte til et nedstengt land i midten av mars, ble det raskt klart at frilansere i alle utgaver ville bli spesielt hardt rammet økonomisk.

– De siste dagene har vi sett og hørt en rekke norske forfattere og kunstnere som nå fortviler over tapte inntekter på grunn av avlyste oppdrag. Frilansere har en skjør økonomi, og jeg har den største forståelse for deres fortvilelse, uttalte Geir Hønneland, styreleder i Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFFO).

Styret vedtok å bevilge en halv million kroner til et samarbeid med Store norske leksikon (SNL), som er organisert som en forening, og der NFFO er ett av de atten medlemmene. SNL hadde behov for både oppdatering av artikler og tilflyt av helt nye. Sammen med SNL oppfordret NFFO faglitterære frilansere om å melde seg for oppdrag.

– Responsen var fantastisk. Vi inngikk avtaler med 103 forfattere. Alle det er gjort avtale med, har blitt

påvirket av koronanedstengningene ved at de har mistet andre oppdrag, sier Erik Bolstad.

Kunnskapsformidler

Senere har NFFO bidratt med et nytt tilskudd på 750 000 kroner noen uker senere og nye 500 000 kroner til innholdsproduksjon i september. SNL har også mottatt ekstra tilskudd fra Fritt Ord i koronaperioden, slik at den samlede støtten nå beløper seg til 2,7 millioner kroner.

– Støtten fra NFFO slår minst to fluer i en smekk, sier NFFOs generalsekretær Arne Vestbø.

– For det første er SNL en svært viktig kunnskapsformidler i norsk offentlighet, som tilbyr faglig oppdatert fakta på en lett tilgjengelig måte. For det andre kan vi med dette bidra til at særlig frilansforfattere får mulighet til å øke sine inntekter gjennom å gjøre det de kan aller best, nemlig å skrive, sier Vestbø.

Vurderer støtte til andre

Erik Bolstad sier at våren og

sommeren har vært en veldig spesiell tid for SNL.

– I vår steg lesertallene våre kraftig, opp mot 3,1 millioner unike brukere i måneden! Og vi har hatt 70 prosent økning i oppdateringstakt sammenliknet med fjoråret. Redaksjonen er fortsatt litt overveldet, men gleder oss veldig til å finpusse og polere alle de gode tekstene som er blitt levert de siste månedene. De siste månedene har vi prioritert å få delt ut oppdrag, ta imot tekster, publisere og betale ut honorarer fortløpende. Leksikonet har virkelig fått drahjelp av prosjektet, sier en fornøyd Erik Bolstad.

NFFO har også gitt andre aktører ekstraordinære tilskudd under koronakrisen, for eksempel tilskudd til forfatterhonorar ved arrangementer i regi av flere litteraturhus. Så lenge unntakstilstanden fortsetter, vil NFFO fortløpende vurdere henvendelser om slik støtte.

Sakprosafestivaler overalt!

Pandemien til tross – NFFO arrangerer også i år sakprosafestival i Stavanger, Trondheim og Oslo.

Sverre Gunnar Haga

Ilja C. Hendel
Oda Hveem
Emilie Sofie Olsen

Festivalsjef Linn Stalsberg kan ønske velkommen til sin første festival, her sammen med programkomiteen, bakerste rad, fra venstre: Reidar Müller og Kristina Quintano, foran fra venstre: Mari Jonassen og Kristian Krohg-Sørensen.

Det er bare å merke seg datoene med en gang:

24. oktober:

Sakprosafestivalen i Oslo

31. oktober:

Sakprosafestivalen i Trondheim

21. november:

Sakprosafestivalen i Stavanger

Alle naturligvis med pandemiske forholdsregler og etter gjeldende bestemmelser for samlinger i offentligheten.

Stavanger:

– Hvordan står det til med Stavangers litterære scene etter et halvt år med korona, festivalsjef Jan Inge Reilstad?

Vi lever på brød og vann. Vel, det er jo aktivitet på Sølvberget bibliotek og kulturhus og i KÅKÅ kverulantkatedralen, men det er klart det blir færre arrangementer, som færre får oppleve med så pass sterke restriksjoner som det er på kulturarrangementer. Ellers er det startet opp en nydelig liten serie på fredagskveldene i Galleriet på Bokhuset, nå sist med debatt nettopp om den litterære offentligheten og med opplesningskonsert spesial med Arild Rein.

– Men nå blir det likevel sakprosafestival?

Husker du dette? Så tett får vi ikke sitte i år, verken i Stavanger, Trondheim eller Oslo. Men festival blir det alle steder. Dette bildet er fra festivalen i Oslo i 2019.

Viktigere enn noen gang, føles det som. Vi trenger den festivalen. Beregningen er at når vi slutter å reise og landet snart går i høst- og vinterdvale, så får viruset problemer, og vi ser lysere på utelivet. Vi arrangerer uansett på steder som kan smittevern ut og inn. Vi legger vel i grunnen opp til tidenes sakprosa-festival i Stavanger.

Oslo:

– Hvordan har det vært å snu seg rundt i de stormfulle koronakas-tene? Dette blir en ganske annerledes festival enn noen kunne ha tenkt seg for bare seks-sju måneder siden, festivalsjef Linn Stalsberg?.

– Det var en svært krevende situasjon i vår, da alt var uoversiktlig og ingen ante hva som kom til å skje rundt neste sving og i alle fall ikke til høsten. Det første som skjedde, var at alle utenlandske forfattere umiddelbart takket nei, og vi måtte begynne på nytt i redaksjonsrådet

med tanker om både tema og gjester. Nå er det heldigvis svært mange gode norske forfattere å ta av, og dette er jo en vedvarende luksus for oss som lager festival.

Når vi står oppe i en slik vedvarende, kritisk samfunnssituasjon – hvordan påvirker det programmeringen rent temamessig?

– Det er helt umulig å ikke komme innom de store temaene mange er opptatt av nå, så alle møtene våre sirkler på sett og vis rundt den offentlige samtalen, som jeg også tror mange av oss tar privat: om jobb og jobbusikkerhet, bakterier og virus, det ulønnede arbeidet på hjemmebane, gleden og utfordringene ved å reise, flyktninger og rasisme oppå det hele. Så ja, festivalen slik det ble til slutt, er tett på virkeligheten vår. Du kan si det er en aktuell rapport.

Trondheim:

– Sakprosafestivalen i Trondheim går av stabelen 31. oktober. Vi har

lagt oss på en ganske brei linje programmessig hvor vi ønsker å få fram bredden i sakprosaen. Målet var også å dempe alvoret i programmeringen, men der har vi kanskje ikke lyktes helt, sier festivalsjef Ola Persøn Tangvik.

– Festivalen åpner med en samtale om rus med Øystein Skjælaaen. Skjælaaen har vært land og strand rundt med boka, men foreløpig ikke i Trondheim. Vi har spart på denne godbiten til Sakprosa-festivalen 2020.

– Fra rusens gleder og fallgruver går vi rett til løpingen. Thor Gotaas kommer med sin andre «løpebok» til høsten om løpebrødrene Kvalheim fra Grorud. Andreas Hompland er en habil løper og har også skrevet bok om løping for noen år siden. Geir Svardal er journalist i Adresseavisen og er vår fremste bokbader når det gjelder til idrett.

Og en lang rekke programposter er nå også klare for festivalen i Trondheim.

Disse kommer til Trondheim:

Øystein Skjælaaen, Thor Gotaas, Andreas Hompland, Geir Svardal, Lone Frank, Unni Morten, Andreas Dahlback, Bjørn Hatterud, Karin Sveen, Ole Thorstenson, Elise Djupedal, Anne Sverdrup-Thygeson, Signe Nybø, Jan Markus Johannessen, Leif Edward Ottesen Kennair, Berge Solberg, Solveig Klæbo Reitan, Camara Lundestad Joof, Shazia Majid, Irmelin Kjelaas, Heidi Bjerkan, Andreas Liebe Delsett, Rene Fagerhøi, Jan Markus Johannessen, Tove Gravdal, Sara Shafighi og Andrea Skogtrø Eggan.

Disse kommer til Oslo:

Marta Breen, Haabon Hashi, Ibrahim Mursal, Iselin Theien, Reidar Müller, Dag Hessen, Per Espen Stoknes, Anne Sverdrup-Thygeson, Anders Kvammen, Kristian Krogh-Sørensen, Erik Martinussen, Andrew Kroglund, Erika Fatland, Thomas Hylland Eriksen, Anders Kvammen, Kristian Krogh-Sørensen, Kristina Quintano, Guro Sibeko, Rune Berglund Steen, Mari Jonassen og Andreas Liebe Delsett.

Disse kommer til Stavanger:

Kaveh Rashidi, Jørg Arne Jørgensen og Olav Hove, Anne Sverdup-Thygeson, Erik Martiniussen, Erlend Loe, Tore Rem, Espen Søybye, Mimir Kristjánsson, Hallvard Moe, Anders Johansen, Torggrim Eggen, Tom H. Kristensen, Åsa Linderborg, Tonje Vold, Janne Stigen Drangsholt og Yasnid Syed.

Ola Persøn Tangvik, festivalsjef i Trondheim, ønsker velkommen til sakprosafest 31. oktober.

Fra sakprosafestivalen i Stavanger i 2019. Festivalsjef Jan Inge Reilstad med Sanna Sarromaa.

Sakprosategneserier i ny nasjonal utstilling

Til våren skal Strand Forlag, Serieteket og NFFO lage en nasjonal utstilling sammen om den tegnede sakprosaen.

Sverre Gunnar Haga
John Jamtli (illustrasjon)

Av alle gode tegneseriebøker som kommer ut her til lands, er det en stor andel som er sakprosa. Selvbiografiske serier har alltid vært en stor sjanger på tegneseriefeltet, men de siste årene har vi sett stadig flere historiske serier, dokumentar- og reportasjeserier og til og med teoretisk orientert sakprosa, forteller Hans Ivar Stordahl, redaktør i Strand Forlag, som har spesialisert seg i feltet.

– Dette har vi ønsket å rette oppmerksomheten mot, både for å synliggjøre alle kvalitetsseriene som allerede er laget, men også for å oppmuntre til ny produksjon på dette feltet, sier han.

Workshop

Selve utstillingen skal etter planen åpne på Serieteket på Deichman på Grünerløkka i Oslo i mars 2021, med tilhørende åpningsarrangementer. Den skal vise fram åtte-ti av de beste sakprosategneseriene i Norge. Deretter er planen at utstillingen skal komme opp omtrent samtidig på en rekke biblioteker i de største byene i Norge, også der med litt-rære arrangementer. Utstillingen skal deretter gjøres tilgjengelig digitalt for alle biblioteker, skoler og andre institusjoner som ønsker å

sette den opp selv.

– I forlengelsen av utstillingen skal vi også arrangere en workshop for serieskapere, tegnere og forfattere som ønsker å jobbe med sakprosa i tegneserieform, sier Lan Phuong Le, rådgiver i NFFO.

– Her skal de få jobbe med å utvikle ideene sine, men forhåpentligvis kan det også knyttes kontakt mellom forfattere som ønsker å samarbeide med en tegner, og vice versa, og deltakerne vil få god informasjon om stipendordningene våre, sier Le.

Bevisstgjøring

– **Hvordan blir den tegnede sakprosaen oppfattet i Norge i dag? Møter dere nedlatende holdninger av typen «dette er ikke litteratur»?**

– Min erfaring er at de fleste lesere og litteraturkjennerne i Norge er veldig åpne og begeistrede for de ambisiøse tegneseriene som klarer å bryte gjennom lydmuren, sier Hans Ivar Stordahl.

– Det ser vi for eksempel med bøkene til Steffen Kverneland, Lars Fiske, Marta Breen og Jenny Jordahl eller John J. Jamtli, som alle til dels har blitt kjente navn.

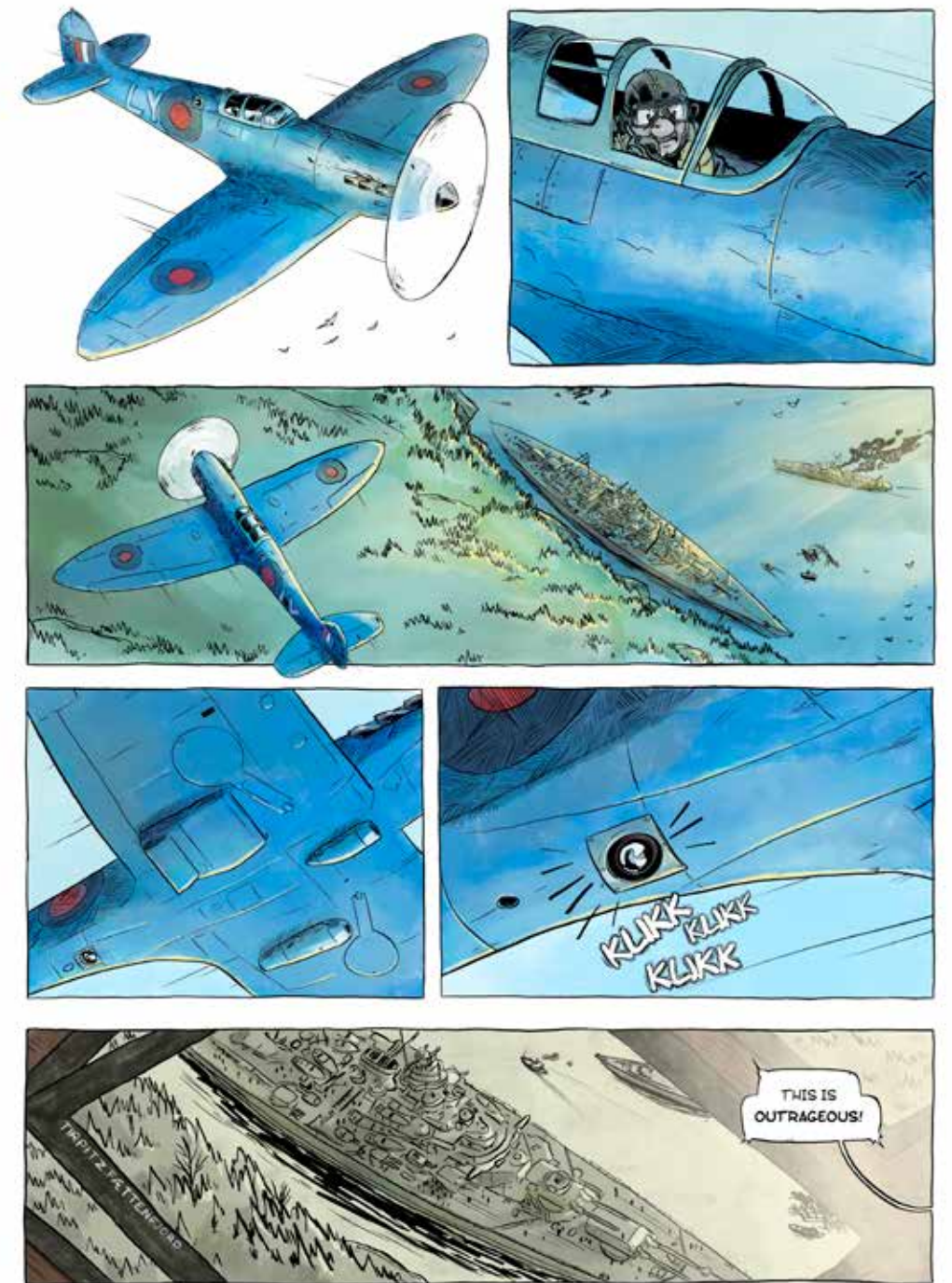
– Jeg tror imidlertid at mange ikke får helt med seg alt det spennende

som skjer på tegneseriefeltet. I tillegg opplever jeg at mange lesere føler seg litt usikre og famlende i møte med selve bildefortellingene, og at de kanskje mangler litt språk og begreper for å snakke om tegneserier på samme nivå som når de snakker om tekst og litteratur. Vi håper at denne utstillingen kan både begeistre og bevisstgjøre om hva som er spesifikt for tegneserieformidling av sakprosa.

– **Hvem er de største leserne av sakprosategneserier? Myten vil kanskje ha det til at det bare er unge folk?**

– Det er vanskelig å svare sikkert på dette, men av utgivelsene vi vil ha med på utstillingen, er omtrent halvparten rettet mot et tydelig voksent publikum. Når det er sagt, så er det nok litt unikt for tegneserier at målgruppene flyter aldersmessig mye mer i hverandre. Det umiddelbare i å se på bilder kan «file ned» mange av de tersklene som språket utgjør i prosalitteraturen.

– Både barn, ungdom og voksne kan til en viss grad tilegne seg det samme innholdet i mange tegneserier, om enn med litt ulikt utbytte. Tanken om at tegneserier er «barnslig», er iallfall noe vi for lengst har sluttet å

Scene hentet fra John S. Jamtlis bok *Sabotør: I skyggen av Tirpitz*, som kommer ut på Strand forlag i 2021.

polemisere mot. De siste årene har den viktigste kampen egentlig stått om å skape flere gode, norske tegneserier som faktisk er for barn.

Pandemien kommer

– **Går det an å si noe om trender innenfor sakprosategneserier? Vi ser mange handler om historiske hendelser, ofte bakover i tid.**

– Det stemmer at historiske serier har vært en viktig trend de

siste årene, ikke minst fra skapere som Kristian Krohg-Sørensen og flere av de allerede nevnte skaperne. I tillegg ser vi stadig flere reportasje- og reisebøker, som gjerne gir et personlig narrativ og en tydelig forfattertilstedeværelse der hendelsene som skildres, som Øystein Rundes og Ida Neverdahls reiseskildringer fra Moskva og Los Angeles, Fedor Sapegins reportasje fra konflikten i Ukraina og så videre.

– **Når får vi de første stripene om pandemien?**

– De første koronaseriene har allerede kommet: Det ledende tegneserietidsskriftet Empirix utfordret i våres serieskaperne Martin Ernstsens, Ane Barstad Solvang, Therese G. Eide, Jens K. Styve, Inga Sætre og Steffen Kverneland til å tegne sine koronaerfaringer under merkelappen «#dissekoronatider», og resultatet kan leses på empirix.no.

Debutantene kommer!

NFFO ønsker å gjøre spesielt stas på sakprosa debutantene i 2020 og årene framover. 21. august ble intervju-serien Debutantene kommer! lansert på nffo.no.

Her kan du møte ti utvalgte debutanter som forteller om deres bøker og møtet med den litterære virkeligheten. NFFO vil også i løpet av høsten invitere til et digitalt debutantseminar for disse og andre debuterende forfattere og oversettere. Her vil de få møte ulike representanter både fra NFFO og den øvrige bokbransjen, som vil dele sin kunnskap og erfaring som kan komme en førstegangsreisende til nytte.

Hele Norge leser sakprosa

I høst blir det sakprosakampanje for Hele Norge leser. I samarbeid med NFFO skal Hele Norge leser presentere bokanbefalinger, ha bokbad, trekke vinnere av fine premier og oppfordre flere til å lese mer sakprosa.

Kampanjen startet 21. september og vil i hovedsak foregå på helenorgeleser.no. Medlemmene av plattformen vil få en invitasjon til å bli med på kampanjen. Når man er med i kampanjen, får man poeng for antall sider lest, og målet er å få inn en god lesevane ved å lese litt hver dag. Det vil også bli mulighet for å bli med i en samlesingsgruppe, hvor sakprosaanbefalingene blir lest og diskutert i fellesskap. Meld deg på helenorgeleser.no for å motta nyhetsbrev og oppdateringer om kampanjen. Følg med på NFFOs og Hele Norge leseres sosiale mediekkanaler for å motta bokanbefalinger og bli inspirert til å lese mer sakprosa denne høsten!

Høstens medlemsmøter

Det blir også medlemsmøter for NFFOs medlemmer landet rundt i år også, tradisjonen tro, der du foruten andre medlemmer i regionen også kan møte generalsekretær Arne Vestbø eller NFFOs styreleder Geir Høneland (bildet). Mer informasjon følger på hjemmeside og i invitasjoner. Men hold av følgende datoer:

Trondheim:

Fredag 30. oktober, kl. 18.00 på Rockheim

Oslo:

Torsdag 5. november, kl. 18.00 på Radisson Blu

Bodø:

Onsdag 11. november, klokka 18.00 på Jektefartsmuseet

Tromsø:

Torsdag 12. november, kl. 18.00 på Prelaten

Skien:

Tirsdag 17. november, kl. 18.00 på Litteraturhuset

Kristiansand:

Onsdag 18. november, kl. 18.00 på Håndverkeren

Stavanger:

Fredag 20. november, kl. 18.00 på Hotel Victoria

Lillehammer:

Onsdag 25. november kl. 18.00, på Fabrikken

Bergen:

Torsdag 26. november, kl. 18.00 på Litteraturhuset

Med forbehold om endringer på grunn av pandemien.

Kurs for flerkulturelle forfattere

I lys av det som skjer i USA, Black Lives Matters, de påfølgende diskusjonene og demonstrasjonene i Norge ønsker NFFO å jobbe med å øke ytringsrommet for underrepresenterte stemmer i Norge.

Med over 15 000 demonstranter som marsjerte mot rasisme i Oslo, og flere arrangementer rundt om i landet, i stor grad drevet fram av flerkulturelle aktivister, ser vi at det er behov og mulighet for å jobbe med disse underrepresenterte gruppene.

NFFO tilbyr derfor nå kurs i søknadsskriving for forfattere med flerkulturell bakgrunn. Under kurset får deltakerne blant annet muligheten til å få prosjektbeskrivelsene sine vurdert og kommentert av en kompetansegruppe, bestående av medlemmer av stipendkomiteene, forlagsredaktører og forfattere/anmeldere/redaktører – flere av disse med flerkulturell bakgrunn. I tillegg vil deltakerne få tips i hvordan få forlag og media interessert i bokprosjektet deres.

Følg med videre på nffo.no denne høsten for mer informasjon om kurset. Dersom du har spørsmål, ta kontakt med Lan Phuong Le på e-postadressen lan.phuong.le@nffo.no.

Teppet opp for Bærekraftsbiblioteket

Tidligere i år var det åpning for FN-prosjektet Bærekraftsbiblioteket, der norske barn og unge nå får egne boklister for å forstå verden rundt oss bedre.

FNs bærekraftsmål er en plan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene på verdensbasis innen 2030. Norge har forpliktet seg til å delta.

Bærekraftsbiblioteket vil gi barn over hele Norge en litterær tilgang til refleksjon over utviklingen av samfunn, økonomi og natur og sammenhengen mellom omverdens- og verdensforståelse. Prosjektet er en norsk versjon av FNs Sustainable Development Goals Book Club, og er tilpasset barn i alderen seks–tolv år. Biblioteket består av 17 boklister med oppfølgingsmateriale, hvor hver liste er knyttet til et bærekraftsmål.

Forfatteren Anne Karin Sæther har vært NFFOs representant i arbeidet og har bidratt til å utforme listene og sørget for at sakprosaen er godt representert.

Les mer på nffo.no

Nye medlemssider

Nå er NFFOs nye medlemssider på plass. Medlemsportalen Mitt medlemskap gir deg god oversikt over din generelle medlemsinformasjon, fakturaer og arrangementspåmeldinger.

Gå inn på nffo.no og fanen «Min side» øverst til høyre. Logg deg inn med medlemsnummeret og passordet ditt, og trykk deretter fanen «Mitt medlemskap» for å finne informasjonen du trenger.

For utfyllende informasjon, les en mer detaljert nettsak på nffo.no/medlemsfordeler

Kven skal skrive sakprosaen?

Kjerstin Gjengedal

Leikny Havik Skjærseth / Khrono
Ilja C. Hendel
Siv Dolmen

Då Gunnar C. Aakvaag i sommar gjekk friskt ut i Morgenbladet og hevda at journalistane svekkjer kvaliteten på norsk sakprosa, tok debattspaltene fyr. Men kva har kome ut av det?

– Sjølv er eg berre så utruleg lei av å lese personlege historier. Gje meg mindre personifisering og meir teori, seier sosiologprofessor Gunnar Aakvaag, som starta debatten som gjekk i Morgenbladet i sommar.

– Sjølv er eg berre så utruleg lei av å lese personlege historier. Gje meg mindre personifisering og meir teori, seier Aakvaag når vi ringjer for å prøve å gjere opp ein slags status for debatten tre månader etter avspark. Han er til dagleg professor i sosiologi ved UiT.

Det var nettopp uroa for at akademisk teori blir fortrengd i dagens sakprosa, som fekk han til å skrive innlegget sitt i Morgenbladet i juni. Der hevda han at inntoget journalistane har gjort i den allmennretta sakprosaen, fører til at sakprosaen ber stadig meir preg av personifisering. Lesaren får kanskje ei sterk kjenslemessig oppleving, men inga grunnleggjande innsikt, og resultatet er at kvaliteten på det offentlege ordskiftet blir dårlegare. Den intellektuelle beredskapen i samfunnet blir svekt, for å bruke Aakvaag si eiga formulering.

Ulike kulturar

– Det er framleis hovudpoenget mitt. Samstundes kan eg forstå at journalistar har behov for å supplere dagleg nyhendedekning med å gå djupare til verks og skrive meir omfattande. Eg er nok mest uroa over at forskarane trekkjer seg ut, seier Aakvaag.

– Så kan ein kritisere meg for at eg er unyansert, og at vi heller bør tenkje at vi alle er på det same laget. Men eg meiner no eingong at akademikarar og journalistar har ulike måtar å tenkje og å skrive sakprosa på, og at det faktisk finst ein konflikt der.

Av den grunn er Aakvaag skeptisk til noko mange har argumentert for, nemleg at akademikarar har mykje å lære av journalistar om skrivning og om å gjere teoretisk stoff tilgjengeleg for eit større publikum.

– Sjå kva som skjer når forskarar skriv som journalistar, då får vi bøker med infantiliserande titlar som *Gleden med skjeden* eller *Hjernen er stjernen* – bøker ein må dekkje til når ein les dei på t-bana. Sjølv sagt må forskarar kunne skrive klart, men dei må tvihalde på at det er akademisk sakprosa dei skriv, seier han.

Og det held han fast ved, sjølv om dei fleste andre røystene i debatten har uttrykt større eller mindre grad av usemje.

– Treng ein annan debatt

– Eg tykkjer Aakvaag reiste viktige spørsmål. Men måten han formulerte dei på, gjorde at debatten gjekk i feil retning og enda med å forvirre like mykje som å oppklare, seier litteraturvitar og sakprosaedaktør i Forlaget Press, Trygve Riiser Gundersen.

Gundersen er samd i delar av Aakvaags diagnose: Det offentlege ordskiftet ber eit visst preg av teori-fiendskap og skepsis til vitskap.

– Men eg kan ikkje med min beste vilje sjå at skulda ligg hos alle dei flinke, profesjonelle sakprosaforfatarane. Eg tykte det var vanskeleg å forstå kvifor han valde å gå til åtak på dei. Resultatet vart at fleire, med full rett, kjende seg urettvist angripne,

– Eg tykkjer Aakvaag reiste viktige spørsmål. Men måten han formulerte dei på, gjorde at debatten gjekk i feil retning og enda med å forvirre like mykje som å oppklare, seier litteraturvitar og sakprosaedaktør i Forlaget Press, Trygve Riiser Gundersen.

og vi fekk ein debatt mellom dei to fløyene.

I staden burde vi snakke meir om korleis vi kan sikre vitskapleg skrivning i offentlegheita, meiner Gundersen.

– Det mest interessante frå ståstaden min er: Tenk at Aakvaag har rett i at det finst innsikter som berre academia kan produsere, korleis kan dei innsiktene bli formidla på rett måte til det offentlege, og korleis kan academia og det litterære feltet tenkje om det som ei sakprosalitterær utfordring?

Ser stort potensial
Gundersen peikar på at det er ikkje nødvendigvis slik som mange har hevda, at akademikarar ikkje kan få karrieremessig utteljing for å skrive norsk sakprosa. Ein norskspråkleg monografi vil gje godt med poeng i det akademiske teljekantsystemet, dersom han er forskingsbasert.

– Og ein treng ikkje alltid personlege historier for å nå fram til lesarane. Dei forleggjarane som trur det, er i så fall dårlege forleggjarar. Så der tek Aakvaag feil. Dersom han sit og brenn inne med teoriane sine, kan han jo tenkje meir på korleis ein

kan skrive verkeleg bra og litterært nyskapande om det, seier Gundersen.

Han meiner potensialet for å gjere noko nytt med tekst er mykje større på sakprosafeltet enn i skjønnlitteraturen, der så mykje er gjort allereie.

– Slik sett burde Aakvaag eigentleg vere full av pågangsmot og entusiasme for å finne nye måtar å skrive på, heller enn å klage over dyktige sakprosaforfattarar som Erika Fatland, Morten Strøksnes og Åsne Seierstad, seier han.

Teori kan tåkeleggje
Sigrid Bratlie har nettopp gjeve ut boka *Fremtidsmennesket: Hva den bioteknologiske revolusjonen betyr for deg*, saman med Hallvard Kvale. Ho er spesialrådgjevar for genteknologi hos Kreftforeininga og Norsk landbrukssamvirke, med forskarbakgrunn i molekylærbiologi, og ho ser debatten om sakprosa-bøker som ein del av den større debatten om fagformidling generelt.

– Eg meiner Aakvaag har eit poeng i at dei personlege anekdotane kan få for stor kraft. Men i hovudsak meiner eg vi treng dei gode historiene for å tilgjengeleggjere kunnskapen, seier Bratlie.

– Det er ingen løyndom at akademikarsjargong kan vere veldig framandgjerande for folk. I boka vår er mange faglege nyansar utelatne. Men boka er jo ikkje for spesielt innvidde. Poenget er nettopp å gje folk eit tilstrekkeleg grunnlag til å engasjere seg i den viktige debatten om genteknologi, og eg reinskar gjerne bort sjargongen i byte mot å skape engasjement kring desse spørsmåla.

Bratlie viser til ein studie frå tidlegare i år, der det kom fram at folk som vart bedne om å lese fagformidlingstekstar med høgt innslag av sjargong, ikkje berre hadde lett for å falle av. Dei vart også meir tilbøyelege til å nedvurdere seg sjølve. Etter å ha lese tekstane kom dei med utsegner som «eg er ikkje særleg interessert i vitskap», eller «eg er ikkje kvalifisert til å delta i debattar om vitskap». Det er det stikk motsette av kva god sakprosa søker å oppnå.

– Overdriven bruk av teori kan jo tåkeleggje eit tema vel så mykje som personlege anekdotar, seier Bratlies medforfattar Hallvard Kvale.

– God forskning og god journalistikk har mykje felles. Idealet er gode

Det er farleg dersom idealet om den logisk oppbygde argumentasjonen blir nedprioritert og den gode historia alltid vinn, seier Merete Røsvik, redaktør i Prosa.

bøker der ein kan få fram eit stort og generelt poeng og samstundes gjere det tilgjengeleg.

Ikkje plass til alle
Dessutan, vil ein forstå eit saks-kompleks som til dømes radikal islam, vil det uansett ikkje vere nok å lese éi bok, meiner han.

– Eg tenkjer det er ei grunnleggjande misforståing at ein skal forstå radikal isalm til botnen etter å ha lese Seierstads *To søstre*, men som eit bidrag til kunnskapsbiletet fungerer ho veldig godt fordi det er ei bok ein faktisk orkar å lese ferdig og kjem til å hugse etterpå.

Redaktør i Prosa, Merete Røsvik, er på si side tvilande til argumentet som har gått igjen i kritikken av Aakvaags utspel, om at sakprosaen er ei einaste stor blomeeng der det er plass til alle.

– Det meiner eg blir for enkelt. Omgrepet «merksemdøkonomi» uttrykkjer jo nettopp at det finst grenser for kor mange røyster som kan få merksemd. Det gjeld både tradisjonelle og sosiale media, der vi no ser at mange oppnår autoritet berre i kraft av den personlege historia si og og kjendisstatusen som følgjer med det, seier ho.

Røsvik meiner difor det mest interessante er å sjå forbi Aakvaags spissformuleringar, som fleire har late seg provosere av, og prøve å tenkje langs dei same banene.

– Eg trur alle er samde om at vi treng både akademisk og journalistisk sakprosa, men spørsmålet er jo om vi er i ferd med å gå for langt over i det journalistiske. Det kan hende. Og når det skjer samtidig med at det offentlege ordskiftet blir meir polarisert, og med at vi

vel sakprosa ikkje basert på sjølve innhaldet, men basert på kven vi identifiserer oss med – då blir det problematisk.

Tøffare konkurranse
Det er farleg, meiner Røsvik, dersom idealet om den logisk oppbygde argumentasjonen blir nedprioritert og den gode historia alltid vinn.

– Og forskarar har nok mista ein del autoritet og status i og med at så mange nye autoritetar har kome til. Samstundes er det økonomiske innstrammingar i medieredaksjonane, og mange journalistar ser seg om etter andre måtar å skrive og tene pengar på, så eg trur ikkje det er tvil om at konkurransen er tøffare enn før.

Sjølv sat Røsvik i kritikarprisjuryen som kåra Anders Johansens *Komme til orde* som beste

– Ingen føringer fra Kopinor

Den enkelte organisasjon setter selv opp kriteriene for bruk av vederlagsmidler så lenge de likebehandler medlemmer og ikke-medlemmer, sier Kopinor-direktør Yngve Slettholm.

 Sverre Gunnar Haga

Som en del av debatten rundt Gunnar Aakvaag-utspillet i Morgenbladet ble det også stilt spørsmål omkring stipendpolitikken til Det faglitterære fond og til om forvaltningen av kopivederlagsmidler som kommer gjennom Kopinor, er riktig. Kopinor som består av 22 opphaver- og utgiverorganisasjoner, forhandler og inngår avtaler om kopiering og annen bruk av åndsverk i skoleverket, høyere utdanning, forvaltningen og andre sektorer i samfunnet.

Ingen føringer
– Hvilke krav stilles det til en organisasjon som skal forvalte kollektive kopivederlag?

– Det stilles ingen egne krav til NFFO og de andre medlemmene av Kopinor, men den generelle bestemmelsen for all bruk av kopieringsvederlag er at medlemmer og ikke-medlemmer må likebehandles. Dette henger sammen med avtalelisensbestemmelsene i åndsverkløven, sier Yngve Slettholm, administrerende direktør i Kopinor.

Han legger til at Kopinor heller ikke skal eller vil ha noen mening om hvorvidt NFFO burde åpne opp for medlemskap for alle typer forfattere som skriver faglitteratur.

– Ingen føringer fra dere, for eksempel at kopiering av en kokebok må gå som stipend til nye kokebøker?

– Nei, og vi har heller ikke data på så detaljert nivå. Den enkelte organisasjon setter selv opp kriteriene for bruk av vederlagsmidler så lenge de likebehandler medlemmer og ikke-medlemmer. Det er heller ikke noen rapporteringskrav fra oss når det gjelder hvor mye penger som går til ulike sjangere av faglitteraturen.

NFFO bestemmer
– Hva vet vi om hva som kopieres?

– For noen tiår siden kunne vi undersøke detaljert hva slags materiale som ble kopiert gjennom utvalgsundersøkelser og innsamlede ekstrakopier. Framover vil vederlaget hovedsakelig fordeles etter intervjuundersøkelser. Disse er mindre detaljerte og skiller for eksempel ikke mellom ulike faglitterære sjangere.

– Men hvordan kan da en faglitterær forfatter få vite om det han eller hun har skrevet, gir «rett på stipend»?

– De statistiske undersøkelsene forteller kun hvilken type verk som er kopiert, vi har ingen informasjon

om hvilke verk det er. Det er NFFO som bestemmer hvem som skal få stipend, og hvilke kriterier som skal gjelde.

Open access
Ulike spørsmål og problemstillinger omkring «open access» diskuteres ofte i NFFO-sammenheng. Slettholm opplyser at artikler i «open access» ikke genererer vederlag fordi forfatteren med det har gitt tillatelse til fri kopiering av artiklene i form av en fribrukslisens. Kopinor kan dermed ikke ta betalt for slik kopiering.

– Hvordan er situasjonen for andre vitenskapelige artikler som ikke er i «open access»?

– Dersom en artikkel uten fribruksmerking dukker opp i en statistisk undersøkelse, telles den som vederlagspliktig og vil være en del av grunnlaget for vederlagsberegningen. Men heller ikke her registreres det hvilken artikkel det er, den vil kun inngå i det statistiske grunnlaget.

sakprosabok for voksne i 2019. Boka analyserer politisk retorikk frå grunnlovsforsamlinga fram til første verdskrigen. Boka tok fem år å skrive, og Johansen har sjølv sagt at prosjektet kunne kallast «usolidarisk»: Dersom målet hadde vore å hanke inn publiseringspoeng til instituttet gjennom det akademiske teljekantsystemet, burde boka heller vore delt opp i mange artiklar og publisert i internasjonale tidsskrift.

– Ein kan tolke Aakvaag slik at han ønskjer seg fleire av denne typen prosjekt, seier Røsvik.

– Vinnarboka oppsummerer norsk demokratisk historie på ein solid, fagleg fundert måte og er samstundes språkleg god og tilgjengeleg. Men Johansen har jo hatt fast stilling. Ikkje alle forskarar kan neglisjere finansieringssystemet og skrive bøker, sjølv vi har mange døme på forskarar som greier denne balansen. Aakvaag vil nok ha fleire, og eg er samd, men når konkurransen om stillingar i academia blir tøffare, så kan ein ikkje berre leggje ansvaret på den einskilde forskaren.

Struktur eller aktør?

Dei første svara på Aakvaags innlegg kom frå noverande og tidlegare generalsekretær i NFFO, som begge drog fram strukturar i det akademiske finansierings- og meritteringssystemet som årsaker til at forskarar i større grad overlet den allmennretta sakprosaen til andre.

Aakvaag er ikkje usamd i at strukturane er viktige. Men ein bør likevel ikkje frikjenne aktørane, meiner han.

– Det er lett for at debatten tek for seg strukturane. Men forskarar kan prioritere å skrive bøker på norsk og litt færre artiklar for eit internasjonalt publikum. Det er ein omfattande debatt dette, men eg

rettar også ein peikefinger mot aktørane, seier han.

Hallvard Kvale, som til dagleg er kommunikasjonsansvarleg ved Institutt for samfunnsforskning, er samd i at forskarar har få insentiv til å skrive fagbøker på norsk. Men det er ikkje slik at all fagformidling er bortkasta.

– No krev til dømes oppdragsgjevarar at forskingsprosjekt må inkludere gode formidlingsplanar. Og eg tykkjer vi ser eit generasjonskifte der det å vere merksam på rolla ein kan spele i offentleg debatt, blir viktigare. Men sjølvsagt, å skrive ein kronikk eller late seg intervju i media er fort gjort. Det kostar mykje meir å skrive ei bok. Samstundes ser vi at mange, svært fortentfullt, ikkje søker raskaste vegen mot toppen, men er opptekne av å delta og nå ut med faget sitt, seier han.

Debatt søker kunnskap

Utspelet frå Aakvaag tok utgangspunkt i humaniora og samfunnsvitenskap. Etterlysinga hans av teoretiske rammeverk for å forstå samfunnet er kanskje ikkje alltid like relevant for naturvitenskapleg funderte sakprosa-bøker, meiner Kvale og Bratlie. Deira eiga bok har profittert stort på å vere eit tverrfagleg samarbeid.

– Det er ikkje nokon overgripande teori som styrer boka vår, men vi har prøvd å setje søkelys på korleis den utruleg kraftige bioteknologien kan endre liva våre, seier Kvale.

– Sigrid er ein meister i å finne gode anekdotar og metaforar, og det hjelper folk til å hugse. Aakvaag seier at historier engasjerer, men at dei også fort blir det einaste lesaren sit att med. Men då må ein jo gjere det på ein gjennomtenkt måte.

Bratlie minner om at debattar om politikk knytt til naturvitenskap har

lett for å bli ekskluderande.

– Mange fagpersonar meiner nok også at slike debattar primært bør vere interne faglege debattar. Det er eg veldig usamd i. Mange av temaa eg er involvert i, er kontroversielle saker, det gjeld bioteknologi, medisinar, mat. Folk kjem til å delta i desse debattane uavhengig av kor mykje kunnskap dei har, og då er det ekstremt viktig å nå ut med i alle fall eit snev av forskingsbasert kunnskap, seier Bratlie.

Livlause artiklar

Trygve Riiser Gunder meiner at det mellom linene i Aakvaags utspel låg ei nokså stiv og gamaldags førestilling om kva både vitenskap og prosa er for noko.

– Det er eit vel så stort problem for vitenskapen at forskingsartikkelen er ein livlaus sjanger. Skjematiske engelskspråklege artiklar på tolv sider med masse pliktskuldige notar er ikkje framtida for det offentlege ordskiftet, korkje nasjonalt eller internasjonalt. Det finst uendeleg mange ting som enno ikkje er prøvd i konstallasjonar av vitenskapleg innsikt og litterær form, og det bør forskarsamfunnet vere interessert i å diskutere internt også, seier han.

Gundersen peikar på at sosiologien, som er Aakvaags fagfelt, har ein stolt tradisjon som formfornyar.

– Durkheim og til og med Weber skreiv på måtar få hadde gjort før dei. Med ein slik tradisjon bak seg verkar det passivt å sitje og sutre over at du sit på innsikter som er av uendeleg verdi for samfunnet, men som samfunnet ikkje vil lytte til.

Bokskriving i stim

Følelsen av å bli pustet i nakken av andre forfattere kan være både inspirerende og skummelt.

Per A. Risnes jr.

Åsmund Holien Mo / Cappelen Damm

Det er det marerittet vi bærer på. Der vi sitter og skriver i boblen vår, på hjemmekontorer, kvistværelser, i hageboder og hyttestuer. At noe forferdelig skal skje. At det på samme tid, et annet sted, sitter en annen og skriver på samme bok. Eller i alle fall roter rundt i samme tema, graver i en liknende hemmelighet, grubler på en nesten lik hypotese. Det er den nagende følelsen av at noen andre skal slå oss på målstreken.

Det er da du lurar på: Er det et godt tegn at vi er flere som skriver i stim?

Frykten

I år er året for sakprosabøker som utforsker det digitale livet. Bare nå i høst kommer Hilde Nagells *Digital revolusjon*, Bår Stenviks *Det store spillet*, Anders Hansens *Skjermhjernen* (oversatt fra svensk), Gaute Brochmanns *De digitale prøvekaninene* og Bjørn Gabrielsens *Skjerm-slaver* - et eksklusivt heat av forfattere med en

kritisk innstilling til den nye skjerm-baserte hverdagen.

Da Bjørn Gabrielsens barn var to og fem, fikk han en oppvåkning en kveld da han sto utenfor huset sitt og så inn: Der fikk han se sønnen sitte inne i bleier, i sofaen, med sur mine opplyst av skjermens blå lys. Samme kveld slo han av ruterene og gjemte nettbrettet. Og dermed begynte familiens nye liv som skjermfrakoplet. Slik ble boka om skjerm-slavene til med utgangspunkt i egne erfaringer og inspirasjon fra bøker og artikler på andre språk.

Men underveis i boken arbeidet begynte det å gå opp for ham at han knapt var den eneste norske forfatteren som jobbet med dette emnet, endatil fra samme kritiske synsvinkel.

– Marerittet i en slik situasjon er å ende i et oppsamlingsheat der alle bøkene anmeldes samtidig, med konklusjonen «... av disse er imidlertid Gabrielsens bok den suverent minst tilfredsstillende, med

sine uendelige digresjoner, selvopp-tatte snurrepiperier og evige svart-maling», sier Gabrielsen og legger til:

– Eller at jeg blir bedt om å sitte i et panel med noen av de andre, som fullstendig vil overgå meg med vidd, karisma og gode fortellinger, sier forfatteren som har stått fram med (nesten) totalt skjermforbud for sine to barn.

Kannibalisering

Forfatter og arkitekturredaktør Gaute Brochmanns utgangspunkt var ikke helt ulikt. Etter et foreldremøte, der han hadde spurt lærerne om begrunnelsen for at hans sønn skulle få utdelt en iPad på første skoledag, skrev han en kronikk på NRK Ytring om sin frustrasjon over manglende svar. Responsen tydet på at han hadde truffet en nerve. Og kort tid etter spurte Cappelen Damm om han ville skrive bok om emnet.

– Det er jo forlaget som sitter med fingeren på pulsen. De største

– Marerittet er å ende i et oppsamlingsheat der alle bøkene anmeldes samtidig, med konklusjonen «... av disse er imidlertid Gabrielsens bok den suverent minst tilfredsstillende, med sine uendelige digresjoner, selvopp-tatte snurrepiperier og evige svartmaling», sier Bjørn Gabrielsen.

suksessene er jo de som klarer å ta et fenomen i forkant, å starte bølgen i stedet for å ri den. Men alle forfattere og forlag forholder seg jo til den samme virkeligheten. Vi skriver jo om det som føles viktig. Men jeg ser at jeg antakelig burde ha skrevet denne boka for to år siden, sier Brochmann.

Under arbeidet så han imidlertid også at kunnskapen om skjermbruk

i skolen ikke var samlet noe sted, og at debatten om emnet har vært veldig følelsesdrevet. Likevel er fenomenet barn og skjerm relativt nytt. Og det er rom for å snakke om det en stund til, mener han. Og forhåpentlig rom for at flere snakker om det samtidig.

– Det er jo fare for en viss kannibalisering. I høst kommer det jo tre kongebøker, så jeg hadde en

bekymring for å havne i et liknende felt, at vi var flere som skrev på akkurat samme bok om skjermer og barn, sier Brochmann.

Må smalnes ned

For forfatteren er det ikke alltid lett å se stimen fra sitt lille akvarium. Eller rettere sagt: Det er gjerne den som ser det utenfra, som ser slike mønstre i bokutgivelser.

– Det er jo forlaget som sitter med fingeren på pulsen. De største suksessene er jo de som klarer å ta et fenomen i forkant, å starte bølgen i stedet for å ri den. Men alle forfattere og forlag forholder seg jo til den samme virkeligheten. Vi skriver jo om det som føles viktig, sier Gaute Brochmann.

– Som bokanmelder har jeg flere ganger legitimert omtale av litt obskure eller kontroversielle bøker med å sette dem opp mot andre utgivelser. Da ser det ut som at man har funnet en trend, og min erfaring er at lesere ofte er mer interessert i å lese om større fenomener enn om spesifikke bokutgivelser, sier Gabrielsen, som den gangen han ga ut bok om boder, møtte forfatteren av en bok om snømåking i fjernsynsstudio.

– Helt ulike var vi vel ikke, og vi skjønte begge godt hvorfor vi var bedt samtidig, sier Gabrielsen og nevner at det i 2013 ble utgitt to biografier om DN-redaktøren Kåre Valebrokk, en av Frank Rossavik og en annen av Magne Otterdal og Trond Vernegg.

– Av disse sugde Rossavik inn alt oksygenet i rommet. Jeg har jobbet lenge nok i avis til å vite hvordan det ene tar det andre, oppmerksomhet og lovord genererer mer

oppmerksomhet og lovord. Blir det nok lovord, kommer som regel en backlash, men det skaper jo tross alt stadig mer oppmerksomhet. I mellomtiden har alle glemt bok nummer to, sier Gabrielsen, som likevel har tenkt veldig lite på dette underveis.

– Jeg bruker så mye energi på å bare holde meg til angitt tema, at å forholde seg strategisk til hva andre forfattere måtte finne på, ikke har kommet på tale. Men så vidt jeg kan forstå, har vi alle endt opp med å avgrense oss, simpelthen fordi feltet er blitt så bredt at det ikke har vært noe alternativ. Å skrive om «internett» i dag er omtrent som å skrive om «samfunnet» eller «samtidskulturen». Man må smalne det ned, sier han.

Og når man går inn på hver bok, ser man at Nagell har skrevet om demokratiet. Østby har skrevet

om hjerneforskning. Stenvik tar utgangspunkt i internettets skruer og muttere, algoritmene. Brochmann har skrevet om digitaliseringen av den norske skolen.

– Jeg skriver mest om familien og om barn. I ettertid ser jeg at jeg kanskje har skrudd bryteren med «personlige erfaringer» litt ekstra høyt opp. Jeg kan ha hatt en slags underbevisst forestilling om at akkurat det umulig kan sammenfalle med hva de andre skriver om, sier han.

Faks og Kurt Cobain

Brochmann innrømmer at det tidlig ble et tema at flere forfattere arbeidet med liknende bokprosjekter, men at det ikke påvirket arbeidet veldig.

– Jeg så at det Bjørn fortalte i intervjuer om boka si, tydet på at han var på et litt annet sted. Jeg hadde

spisset mitt arbeid mot skoletilnærmingen, så det ble veldig tidlig klart at vi ikke trakk i samme bed. Likevel spurte jeg jo konsekvent kildene mine om de også hadde vært i kontakt med ham, sier Brochmann som ikke reflekterte så mye over selve boksalgkonkurransen.

– Jeg kan jo ingenting om forlagsbransjen. Min motivasjon var jo å nå ut med et budskap.

Så jeg har tenkt at det at mange skriver i samme retning, kan jo også være en bekreftelse på at vi er på riktig vei, sier han.

Gabrielsen på sin side har en egen teori hvorfor det akkurat nå kommer så pass mange bøker om det samme emnet og med liknende teknologiskopsis. Forfatterne er alle født mellom 1967 og 1980.

– Vi er gamle nok til å huske da Kurt Cobain var i live, og vi har betjent faks. Men vi har samtidig vært nære vitner til en ny generasjon som har vokst opp etter smarttelefonens totale dominans. Og den type teknologikritikk vi bedriver, utøves i alle land, stort sett av jevnaldrende, sier Gabrielsen, som tør vedde på at de alle leste Jean M. Twenges artikkel «Have Smartphones Destroyed a Generation?» i Atlantic ganske snart etter publiseringen i 2017.

– Samtidig tror jeg vi har sett et behov for særlig norske vinklinger. For min del har arbeidet med boka gitt aha-opplevelser om i hvilken grad amerikansk og europeisk statistikk om ungdoms tidsbruk ikke automatisk kan overføres til norske forhold, selv om internasjonale studier ofte refereres til i norske media. Siden ungdomskulturen tilsynelatende er så global, skulle man kanskje tro at skjermkulturen ville kunne slå ut relativt likt i forskjellige land. Men skjermene inngår selv sagt i en vekselvirkning med nasjonal

økonomi, familiestrukturer og lokal kultur, sier han.

For stort ansvar

Og det er i det landskapet også Brochmann har sittet og gravd. Han skriver i boka si om hvordan han etter hvert så «en fortelling om en norsk barneskole som i løpet av de siste ti årene har blitt til etorstilt, ukontrollert teknologisk eksperiment – med barna våre som digitale prøvekaniner».

Skjermene har ikke bare erstattet barnas seljefløytespikking og lesing av papirbøker, som Gabrielsen bekymrer seg for. De har overtatt mye av skolens læremidler. – Jeg vil jo ikke ha skjermene *ut* av skolen. Men det er mange med meg som synes det har vært et ukritisk overforbruk av nettbrett i skolen. Er du interessert i litt lærebokhistorie, spør Brochmann og forteller hvordan lærebøker tidligere måtte godkjennes av en offentlig nemnd. Fra tusenårsskiftet ble dette avviklet, og skolene og kommunene skulle få bestemme det selv. Staten gir retningslinjer for måloppnåelse, men hvordan målene skal oppnås, er opp til kommunene.

– Mitt poeng er at lærerne og kommunene har fått et litt for stort ansvar. Vi trenger å ta digitale læremidler opp på et litt høyere nivå, der vi vurderer hva en skjerm med nettverk gjør med hodet til en elev. Det har vært sterke krefter som har kjempet for det digitale. Ingen har kjempet for bøkene, for de har jo hele tiden vært der, sier han og legger til:

– Jeg er en praktisk anlagt fyr. Jeg er sikker på at mange takler det bra.

Til orientering. Både Brochmann og Gabrielsens bøker er tilgjengelige som nedlastbar e-bok.

Når verden smelter

Da det begynte å rase rundt Line Nagell Ylvisåker, skjønnte hun at klimaendringene skjer her, nå. Resultatet ble sakprosaboka *Verda mi smeltar*, om å leve med klimaendringer på Svalbard.

 Trine Hamran Ragnhild Utne

Allerede da hun kom til Svalbard i 2006, leste Ylvisåker en artikkel om forskere som sa at temperaturen ville stige i årene framover. Hun tok ikke budskapet inn over seg de første årene på Svalbard, men et fatalt snøskred i Longyearbyen i 2015 endret alt. Boka *Verda mi smeltar* åpner med den dramatiske beretningen om akkurat dette skredet, fortalt av ulike stemmer som sto midt i det. Atle Husby (42) og Nikoline Røkenes (2) døde i snømassene den dagen.

– Jeg ønsket å ta med leseren rett inn i de ytterste konsekvensene, det som satte både følelsene og tankene i sving. Jeg ville ta med leseren der det også begynte for meg. Og dette spørsmålet som jeg måtte ha svar på: *Hva er det som skjer?*

Klimaendringene var ikke lenger noe abstrakt, og det ble til en bok med et personlig utgangspunkt. Line Nagell Ylvisåker ville prøve å forstå, også for å få kontroll over noe som opplevdes uforståelig og ukontrollerbart.

6. mai i år var det boklansering, med digitalt bokbad strømmet fra folkebiblioteket i Longyearbyen. Boka fikk fine anmeldelser, er kjøpt

inn av Kulturrådet og skal komme ut i Sverige og Tyskland. Nå kan hun også reise ut for å møte folk og snakke om boka og starter med en runde foredrag på Vestlandet – med minst mulig flyreiser.

– Vanskelig

Line Nagell Ylvisåker bor i Longyearbyen med mann og to små barn. For et par år siden sa hun opp jobben som journalist i Svalbardposten, hun ville fortelle de historiene hun selv hadde på hjertet.

Etter snøskredet ble datteren Lotte, på to og et halvt, redd når det blåste. De måtte snakke om døden og om skredet som hadde gått, skriver Ylvisåker i boka:

«Me fortalde at menneska har lært no. At no er det nokon som passar på at det ikkje skal bu folk i husa når det kan gå skred. Me snakka ofte om døden. At me sikkert kjem til å bli skikkeleg gamle, slik som oldemor. – Men ikkje alle. Ein kan vere uheldig. ‘Nikoline var veldig uheldig’, sa ho då.»

– Det var også vanskelig å skrive så personlig, og jeg vurderte lenge om jeg skulle gå i gang med dette. Jeg visste at det ville bli tøft å gå

inn i de triste tingene som skjedde, men også å skulle forstå all forskningen og naturvitenskapen bak det som skjedde, og å greie å forklare det godt nok på en enkel måte.

Hun sier at det er vanskelig å skulle ta inn over seg en eventuell, framtidig krise og abstrakte tall og forskning. Forskerne har jo lenge advart og sagt at vi må ta grep, men man klarer likevel å stenge det ute og leve som før.

– Jeg tror det personlige utgangspunktet er et premiss for å få folk med i fortellingen. Jeg ville lage en bok for folk som ikke vanligvis setter seg ned for å lese klimarapporter, som kunne engasjere. Og mange jeg møter, lurar jo på de samme tingene som meg.

Den arktiske ørkenen

Hun har også hatt en god dialog med alle forskerne hun har intervjuet undervis. De var komfortable med forenklingene som måtte gjøres, og hun har brukt en klimaforsker som fagkonsulent, nettopp for å sikre det faglige innholdet.

Etter tolv år som journalist i Svalbardposten er Ylvisåker frilans-journalist og sakprosaforfatter.

Line Nagell Ylvisåker bor i Longyearbyen med mann og to små barn. For et par år siden sa hun opp jobben som journalist i Svalbardposten, hun ville fortelle de historiene hun selv hadde på hjertet.

– Det er godt å kunne gå i dybden over tid, men å skrive bok er noe helt annet enn å skrive daglige avis-artikler. Det blir mer et indre stress, en stor jobb med å finne en form og en sammenheng som er logisk, og et press på økonomien. Det har vært fint å skrive nynorsk igjen og finne tilbake til min egen fortellerstemme.

Hun har selv blitt inspirert av Dag O. Hessen og hans biografi om karbon samt oseanografen Peter Wadhams og ikke minst Nansen og de tankene han hadde for allerede hundre år siden.

Svalbard har blitt kalt «en arktisk ørken» på grunn av lite nedbør. I løpet av fortellingen i boka settes det stadig nye rekorder i varme og nedbør. Ylvisåker satte seg inn i konsekvensen av regn og hva

vannets vekt på jordlaget over permafrosten kunne bety. Hun og mannen har bygget sitt eget hus, og det står på påler som går helt ned i grunnfjellet. Det vanlige i Longyearbyen har vært å sette pålene i permafrosten. Hun begynte å oppleve at man aldri helt kan kontrollere naturkreftene, og hun spurte seg om hvor god kontroll lokale myndigheter egentlig hadde, til tross for forsikringer om at de fulgte med:

«Likevel har eg sett føre meg eit ‘worst case’-scenario der heile sida frå Gruvedalen skli ut. At jorda lausnar frå permafrosten under og skli nedover mot dalbotnen. At huset vårt, og dei nye husa i Gruvedalen, står att på lange styler, medan nabohus og vegar sig nedover.»

Isbjørnen nærmer seg

Ylvisåker har ønsket å sette hendelsene hun ser rundt seg, inn i større sammenhenger og viser blant annet hvor viktig havstrømmene er for Svalbard.

– Jeg fikk høre at isen alltid har kommet og gått, det har vært varme vintre før, og at dette er helt normalt. Jeg hadde behov for å forstå hva som er *normale* svingninger, og hva som er klimaendringer. Svingningene i temperaturen i Golfstrømmen er viktige for oss, og på toppen av det har svingningene i seg selv blitt varmere.

Hun forklarer at både de kalde og de varme periodene har blitt varmere, og at det et eller annet sted finnes et vippepunkt, både for Svalbard og hele Arktis.

– Jeg fikk høre at isen alltid har kommet og gått, det har vært varme vintre før, og at dette er helt normalt. Jeg hadde behov for å forstå hva som er *normale* svingninger, og hva som er klimaendringer, sier Line Nagell Ylvisåker.

– Været blir også påvirket. Når isen forsvinner fra området rundt øygruppa, kan det varmere vannet varme opp lufta over. Det er grunnen til at Svalbard blir varmet opp raskere enn andre steder i verden, tapet av sjøis er størst her. Det åpne vannet gir energi til stormene som legger seg i havområdet rundt øygruppa på vinterstid, og gjør det mulig for dem å hente med seg ekstra mye nedbør. Men et Arktis som varmes opp raskere enn resten av verden, gir ikke bare lokale utslag. Forskere mener det skaper ekstremvær andre plasser. Både tørke og regnperioder blir vanligere enn før.

En konsekvens av skrumpende havis er også at isbjørn har blitt vanligere nærmere bebyggelse, ifølge forskerne. Før bjørnen ble fredet i 1973, ble det også skutt mer isbjørn nær bebyggelse.

– Mye av det jeg bekymrer meg for i boka, har allerede skjedd. I vinter ble det skutt isbjørn midt inne i Longeyarbyen, og i sommer ble en mann drept av isbjørn på campingplassen. Så det kommer tett på, og problemstillingen blir enda mer aktuell.

Hun sier det er ubehagelig. I boka spør hun seg også om spanskesyken kan tine opp fra bakken, og like før bokutgivelsen kom viruspandemien.

– Og det er enda verre nå som jeg er mamma, enn da jeg var ung og udødelig og suste rundt på snøskuter.

Svalbards paradoks

I boka treffer vi også fangstmannen Harald Soleim som har bodd over førti år på Svalbard, han har selv sett endringer i naturen tett på og som så har hatt konsekvenser for hvordan han lever og jakter. Men han tror

ikke nødvendigvis at det dreier seg om menneskeskapte klimaendringer.

– Det er viktig å ta med den stemmen, han har selv sett endringer på nært hold og kan skildre dem. Samtidig er han en mann som liker å gi motstand, og han tror ikke vi påvirker klimaet med utslippene våre. Jeg tror mange kjenner seg igjen i ham. Mange er usikre eller *vil* kanskje ikke ta inn over seg at vi også påvirker klimaet med utslippene våre. Jeg ønsket at også den gruppa skulle lese hele boka, og brukte mye tid på å forstå karbonkretsløpet og skrive på en enkel måte hvorfor så godt som alle klimaforskere mener vi bidrar til global oppvarming.

– Det er jo også mange vanskelige spørsmål rundt hva som er de riktige grepene når hele regnskapet tas med, som vindkraft – *er* det alltid bra? Er det bra med elbil?

Boka tar opp paradokser, som at man på Svalbard merker klimaendringene mest, samtidig som folk i Longyearbyen slipper ut mest per skalle i Norge: Samfunnet er tuftet på fossil energi, og forsøk på å snu dette har tidligere ikke ført fram. Men hun opplever at stemningen er i ferd med å snu lokalt, at også gruveselskapet Store Norske Spitsbergen Kullkompani ønsker å se på nye, miljøvennlige energiløsninger.

– Men så er det økonomi da, og på Svalbard trenger man godkjenning fra sentrale myndigheter.

Det er også et paradoks at reiselivsnæringen skal erstatte kull som virksomhet på Svalbard, den er jo heller ikke nødvendigvis bærekraftig.

– Det går ikke så bra i hop, og nå har det ligget litt an til samlebands-turisme med lite vekt på miljø og klima. Men jeg er spent på hvordan det går, jeg hadde håpet de skulle bruke koronasituasjonen til å gå litt mer aktivt til verks. Hvor mange gjester bør komme hit, skal det være store internasjonale selskaper som Hurtigruten som skal sette premisene, eller er det mer ønskelig med små, familiedrevne selskaper? Myndighetene må sette rammene, det regulerer seg ikke selv.

– Og så er det utenrikspolitikk som ligger over det hele, og der vet man ikke riktig hva den store tanken er, for den blir ikke helt uttalt.

De personlige valgene

Ylvisåker ønsker seg en politikk for Svalbard som setter bærekraft over vekst, kvalitet over kvantitet. Men hun har ikke blitt den nye «dommedagsprofeten» i Longyearbyen. Alt fra elever på videregående til *gamlegutta* i gruvene setter pris på boka, selv om den handler om klima.

I boka spør hun seg også om hvor lenge hun kan bli værende på Svalbard med familien. Enn så lenge blir de.

– Men hvis været, isbjørn og naturen setter begrensninger for å drive friluftsliv, vil grunnen til å bo her forsvinne. Men det går ras på Vestlandet, der jeg kommer fra, også.

Hun håper boka kan bidra til at folk forstår sammenhenger i naturen og kjenner på alvoret, hvor fort klimaendringene får konsekvenser for mennesker, og *at vi kan og må gjøre noe*.

Hun har også valgt å selge bilen og heller sykle så ofte hun kan, gjerne med ungene i vogna. Hun har funnet fram den gamle symaskinen og har blitt flinkere til å reparere ting. For hun tror også på valgene enkeltpersoner tar i det daglige, ikke bare de store, overordnede endringene.

AKTUELLE SAKPROSABØKER OM KLIMA

- *Verden på vippepunktet* av Dag O. Hessen. Res Publica.
- *Klimaopprøret* av Gaute Eiterjord. Aschehoug.
- *Vårt frosne vann*, red. Leif Magne Helgesen og Kim Holmen. Fagbokforlaget.
- *Grønnere familie* av Marie L. Kleve. Kagge.
- *Klimaguiden* av Thomas Horne. Press.

Full seier for opphaverne i Kopinor

En fersk dom fra Kopinors faste voldgiftsrett gir opphaverorganisasjonene medhold i at balanseforholdet mellom opphavere og utgivere skal forskyves i favør av opphaverne.

Da voldgiftsretten avsa sin dom 7. september i år, hadde det gått over 29 år siden sist det ble avsagt en voldgiftsdom om fordeling av Kopinors vederlagsmidler. For etter fem avklarende dommer i årene 1982–1991 har det i stor grad vært enighet mellom Kopinors medlemsorganisasjoner om de interne fordelingsnøklerne. Borgfreden ble imidlertid brutt da Kopinor og Nasjonalbiblioteket inngikk avtale om Bokhylla-prosjektet.

I henhold til avtalen kan Nasjonalbiblioteket tilgjengeliggjøre bøker over internett til brukere med norske IP-adresser. Publikum får med dette gratis lesetilgang til digitaliserte versjoner av litteratur som er blitt utgitt i trykt form i Norge til og med år 2000. Etter at Nasjonalbiblioteket hadde brukt mange år – og kroner – på å digitalisere trykksakene, sto Bokhylla ferdig i 2018. Den inneholdt da cirka 240 000 titler med vernede åndsverk, til sammen cirka 40 000 000 sider. I 2019 betalte Nasjonalbiblioteket nesten 15,5 mill. kroner i vederlag til Kopinor (38,4 øre per side).

Annerledes utnyttelse

Bokhylla skiller seg fra Kopinors øvrige forvaltningsområder på

mange vis. Kopinor lisensierer her en digital strømmetjeneste. Det er mulig å lese hele boka på egen skjerm så lenge man er koplet opp mot Nasjonalbibliotekets servere, men det er ikke lagt til rette for nedlasting eller utskrift. Bøker utgitt etter år 2000 er ikke tilgjengelige i Bokhylla. Vederlaget beregnes per tilgjengeliggjort side, uavhengig av hvor mye de ulike sidene faktisk blir besøkt. I en viss utstrekning kan navngitte rettighetshavere dermed knyttes til det vederlaget som betales, noe som gjør det mulig for Kopinor å utbetale betydelige deler av Bokhylla-vederlaget individuelt til forfattere og forlag.

Innenfor andre forvaltningsområder lisensierer Kopinor rett til analog eller digital kopiering. Det er da ofte begrensninger på hvor mye det kan kopieres fra en enkelt publikasjon. Men det er ingen begrensninger med hensyn til når boka ble utgitt, så det kan også kopieres fra helt nye bøker. Vederlaget forhandles i henhold til anslag over omfanget av kopiering av vernede åndsverk hos Kopinors ulike kunder. Det foreligger ikke opplysninger som gjør det mulig å knytte noen forbindelse mellom betalt vederlag og navngitte rettighetshavere, hvilket medfører at Kopinor utbetaler disse

vederlagene kollektivt til rettighets-havergrupper, i henhold til statistiske undersøkelser over hva slags materiale som kopieres.

Utgiversiden og opphaversiden har vært enige om at Bokhylla innebærer en annerledes utnyttelse. Men det har helt fra den spede oppstarten i 2009 vært sterk uenighet om hvilken betydning dette burde ha for fordelingen. Til tross for gjentatte forhandlinger og mekling klarte ikke partene å komme fram til annet enn midlertidig enighet om å fordele vederlaget for Bokhylla på samme måte som tradisjonell fotokopiering.

Fordelingsspørsmålet

Da Bokhylla sto ferdig i 2018, forelå det endelig en full oversikt over titler, utgivelsesår, utgiver m.m. Opphaverorganisasjonene mente at disse faktaene styrket den argumentasjonen vi hadde fremmet hele tiden: Forleggerens mulige omsetningstap som følge av Bokhylla-avtalen er mindre enn etter avtaler som lisensierer analog og digital kopiering. Slik er det for det første fordi bare en ørliten andel av Bokhylla-titlene er i aktiv forvaltning og har kommersiell verdi for forlagene, for det andre fordi en betydelig andel av titlene er utgitt av utgivere som i mye mindre grad enn forlag/

Jan Terje Helmlí og Anna Moxnes Stabell er medlemmenes juridiske rådgivere i Norsk faglitterære forfatter- og oversetterforening.

mediebedrifter driver profesjonell utgivervirksomhet med mål om at denne virksomheten i seg selv skal være lønnsom.

Utgiverne mente at den nye digitale utnyttelsen burde ledsages av at utgivere og opphavere hver fikk en halvpart av vederlaget, og viste blant annet til at dette var nokså vanlig internasjonalt. De mente også at Bokhylla kan påføre vesentlig tap, og viste blant annet til funn av lenker til Bokhylla i pensumlister for undervisningsinstitusjoner.

Partene presenterte sine ulike syn på fordelingsspørsmålene for Kopinors fordelingsnemnd i mars i fjor.

Nemnda fant ikke grunnlag for å innkalle partene til mekling og fattet deretter vedtak om fordelingen. Selv om vedtaket innebar en forskyvning i opphavernes favør (cirka 2 prosent av det samlede beløpet som fordeles), anså opphaversiden at endringen ikke var tilstrekkelig, og tok tvisten videre til Kopinors faste voldgiftsrett.

Enstemmig

Nå har en enstemmig rett gitt opphaversiden fullt medhold i den påstanden vi hadde nedlagt. Dommen innebærer en ytterligere forskyvning i opphavernes favør med cirka 6 prosent av det samlede

beløpet som fordeles. Denne økningen antas å utgjøre cirka 800 000 kroner årlig for 2018 og 2019. Opphaversidens andel av kostnadene ved voldgiftsrettens behandling antas å komme på cirka 900 000 kroner, så denne «investeringen» bærer allerede frukter.

Til og med 2017 var den gjennomsnittlige fordelingen av Bokhylla-vederlaget mellom opphaversiden og utgiversiden bortimot 67 : 33. Fra og med 2018 er den på rundt 76 : 24.

Grys britiske reise

Det kan både være fordeler og ulemper med å være kjent fra TV når man debuterer som forfatter, tror Gry Blekastad Almås.

Sverre Gunnar Haga

Eigil Korsager

Gry Blekastad Almås bokdebuterer i høst med *Norbritannia*, en utforsking av forholdet mellom Norge og Storbritannia, nordmenn og briter.

Gry Blekastad Almås skriver seg inn i en god, gammel tradisjon for ekskorrespondenter i NRK når hun denne høsten bokdebuterer med *Norbritannia*, utgitt på Vigmostad & Bjørke. Richard Herrmann, Annette Groth, Jahn Otto Johansen, Hans Wilhelm Steinfeld, Odd Karsten Tveit, Gidske Anderson, Sidsel Wold og en rekke andre av sorten har begått tallrike utgivelser med sine innsikter om den store verden.

En stolt historikk. Men for Gry Blekastad Almås begynte det som elleveåring, med en venninne med egen hest – i England.

Nære relasjoner

– Familien var på ferie i seks sommeruker i England. På et jorde utenfor landsbyen Winchmore Hill utenfor London ble jeg kjent med Jill. Hun hadde egen hest og ble min første utenlandske venninne. For meg som var hestegal, var det

perfekt. Der og da tror jeg grunnlaget for mitt kjærlighetsforhold til Storbritannia ble lagt, sier Gry Blekastad Almås.

Nå foreligger *Norbritannia*, utgitt på Vigmostad & Bjørke, som er et resultat av en rekke reiser rundt om i Storbritannia. For Blekastad Almås kom seg tilbake til øyriket så fort det lot seg gjøre – først på språkreise til Oxford i tre sommer-uker noen år etter den første familieferien, deretter som teaterstudent i London en litt senere sommer og så som journaliststudent i nordengelske Darlington da Gry hadde rundet 20 år.

Deretter ble det NRK i Norge og tilbake igjen til Storbritannia i årene mellom 2010 og 2013 som korrespondent. Boka er en utforsking av forholdet mellom Norge og Storbritannia, hvordan fotball, olje, krig, skipsfart, finans, vikingtid og andre samfunnsforhold har skapt sterke bånd over Nordsjøen.

– Jeg kunne sikkert skrevet en bok om hvert eneste av disse temaene. Men mitt ønske med boka var å vise bredden i relasjonene mellom Norge og Storbritannia, nordmenn og briter. Jeg har lurt på hvordan disse relasjonene påvirker oss vanlige mennesker.

Inntrykk

– Du har kanskje lært mye historie på veien?

– Masse. Ikke bare historie, men også mange personlige historier fra møter jeg hadde underveis, som forteller noe om det større bildet – for eksempel om annen verdenskrig, som fortsatt er veldig levende til stede i manges liv. Kraften i dette gjorde veldig inntrykk på meg. Hvordan det betyr mye for identiteten til folk hva forfedrene har vært gjennom, og hvor mye det preger livene som leves i dag.

– Men også andre enkeltmøter gjorde inntrykk fordi de sier noe

om de sterke båndene mellom oss. For eksempel ordføreren på Orkneyene, som er opptatt av å bevare det norrøne i dialektene der, og som minner oss om at de jo var under norsk styre lenger enn de har vært under skotsk styre – i seks hundre år, helt opp til 1400-tallet.

– Hvordan har det vært å jobbe med en sak som ikke skal redigeres ned til en stram to-minutter på TV, men som du faktisk kan bruke mange hundre sider på?

– Det har virkelig vært en veldig morsom og interessant prosess. Jeg har alltid vært glad i å skrive, men det har ikke vært så mange anledninger til det for meg i NRK. Nå har folk også for lengst sluttet å skrive brev til hverandre, og skriftlig kommunikasjon er redusert til tekstmeldinger og andre korte, skriftlige uttrykk. Alt skal gå så kjapt. Det å få stoppe opp litt og bruke litt tid på noe har fått en ny verdi for meg, i hvert fall.

Kjent fra TV

Hun forteller at hun i starten ikke ville ha en jeg-forteller i boka.

– Jeg hadde en idé tidlig i prosessen om at jeg skulle skrive dette uten å være til stede selv i teksten. Men det ble vanskelig fordi mange av disse historiene er blitt katalysert av møtene jeg har hatt med mennesker. Det ble umulig å ikke bruke meg selv i de møtene.

– Tenkte du slik for å unngå et sånn «kjendiser prøver seg på bok»-stempelet?

– Kanskje. Jeg vet ikke. For meg er det menneskene, deres historier og hva de forteller om relasjonen, som er det viktige – ikke min tilstedeværelse.

– Det at jeg er kjent fra TV, kan både stå i veien og hjelpe folk inn i teksten. Det er uansett noe jeg må leve med. Folks vurdering av boka mi avhenger sikkert av hvordan de synes de kjenner meg fra TV. Det er lite jeg får gjort med det.

– Apropos det, du har fått alt fra veldig gode kritikker til spesielt én dårlig. Mange har vel lagt merke til den i Aftenposten, der boka fikk hard medfart. Hva synes du om det?

– På TV blir vi jo vurdert hele tiden, så det er jeg vant med. Men dette er mer personlig. *Norbritannia* er et soloprojekt som jeg har jobbet med over lang tid, som betyr mye for meg. Da er det hyggeligere med positiv enn med negativ omtale. Men en leseopplevelse er alltid subjektiv, og det er leseren som eier boka nå som den er på markedet. Og det er selvfølgelig lov til å mene hva man vil om den.

– Men slakt blir kanskje mer lagt merke til enn selv seksere på terningen, som du også har fått?

– Ja, det kan hende. Jeg ser nå at det er blitt diskusjon om anmeldelsen, men jeg har ikke tenkt å ta del i den. Anmelderen eier sin leseopplevelse på lik linje med enhver leser. Jeg tar imot både ris og ros. Heldigvis er jeg også blitt tatt i forsvar i samme avis som skrev negativt om boka. Uansett – jeg har skrevet den boka jeg ønsket å skrive, sier Blekastad Almås.

– Og den vanskelige andreboka, når kommer den?

Nei, det har jeg ikke noe forhold til. Nå er jeg dypt inne i den amerikanske valgkampen og jobber beinhardt med planer for hvordan vi skal dekke den i NRK. Men jeg merker jo at jeg har lyst til å legge ut på en ny bokreise, da.

Hvem er denne Karen?

 Sverre Gunnar Haga

 Ilja C. Hendel

Karen Røise Kielland har gått langt og lenge – først i fotsporene til en 150 år gammel vandrehistorie. Så til utspringet for Europas sivilisasjon. Slikt blir det bøker av.

Navn: Karen Røise Kielland
Stilling: frilanser
Alder: 44 år
Aktuell med: mottatt treårig arbeidsstipend fra Det faglitterære fond

Det tør være kjent at vi nordmenn liker å gå. Men scenekunstneren Karen Røise Kielland har tatt den nasjonale driften bokstavelig talt noen steg lenger. På noen måneder sommeren og høsten 2011 gikk hun fra hjem-plassen Hov i Land, i fylket tidligere kjent som Oppland, og hele veien ned til Venezia. Det ble til den forunderlige og fantastiske reise-skildringen *Å gå med Kølle*, utgitt på Oktober i 2019 – mer om det straks. Nå har Kielland vært på tur igjen, denne gangen opp elva Styx i Hellas for å komme nærmere innpå kilden til den europeiske sivilisasjon. Intet mindre. Tidligere i år ble hun tildelt tre års arbeidsstipend fra Det faglitterære fond for dette prosjektet, og bok kan ventes om et par-tre år.

Best live

Du har mennesker som lever sitt liv på nettet, og så har du mennesker som ikke gjør det. Karen Røise Kielland tilhører sistnevnte kategori. Hun gir få treff på Google, hun er ikke på Facebook, ikke på Instagram og ikke her og ikke der, knapt nok på e-post.

Da forlaget tok kontakt for å gi en positiv tilbakemelding for den første innsendelsen av *Kølle*-prosjektet, tok det to måneder før forfatteren oppdaget svaret.

Men her vi sitter i sola ved et

bord utenfor Mathallen i Oslo, virker hun rett og slett ikke så folkesky som den elektroniske verdensveven vil ha det til. Hun smiler, til og med.

– Jeg liker nok best å møte mennesker ansikt til ansikt, ja.

– **Det kunne vi gjette oss til. Du skriver i *Kølle*-boka: «Jeg avskyr sosiale medier uten å ha prøvd dem. Jeg kan ringe, dukke opp eller melde venner hvis jeg er i samme geografiske område, det er lett, men hvis jeg er et annet sted, det går ikke.»**

– Men jeg liker godt å jobbe i det offentlige rom! Ute på kafé eller bibliotek. Men da må det være *nok* folk – et surr av menneskeliv – hvis ikke blir det for konkret.

Pionerkvinne

I sin bok siterer Kielland fra Hannah Arendts bok *Vita Activa* fra 1958: «det fjerne og avstanden har måttet gi tapt for den fremadstormende hastigheten. Hastigheten har erobret rommet [...] betydningen av det fjerne er nå ødelagt ettersom det ikke lenger finnes noe punkt på jorden som man ikke kan nå på få timer.»

Det kan virke som om Karen Røise Kielland har som prosjekt å vise for verden at det fortsatt er mulig.

53 år etter Arendts ord snørte hun på seg turstøvlene, tok på seg sekken med liggeunderlaget, teltet og tolv kilo med annen bagasje på ryggen, grep den store herre-paraplyen hun hadde kjøpt for turen, og begynte å gå sørover til Sør-Europa.

Denne vandringen ikke bare inspirert av, men også i fotsporene til Katharina Hermine Kølle (1788–1859), som gikk strekningen Ulvik, Hardanger til Venezia i første halvdel av 1800-tallet. To ganger! Hennes reisedagbok er godt bevart ved Universitetsbiblioteket i Bergen, og Kielland har gjort nærstudier med hvite hansker og annen solid rese-arch på kvinnen som både er blitt omtalt som Norges første kvinnelige turist og Norges første kvinnelige kartograf.

– Det var en bok om Kølle på hytta til min bestemor som først vakte nysgjerrigheten i meg. Dette var i den samme perioden som jeg drømte om å reise fra Hov. Det handlet ikke om å rømme hjemme-fra, det var mer av eventyrlyst. Jeg husker at jeg hørte om en fyr fra Australia som syklet verden rundt, på et idiotlite budsjett, 5 dollar om dagen, og da innså jeg at det var mulig å bare gå sin vei. Jeg prøvde å få med meg den ene søsteren min, men det ble ikke noe av.

Fra reise til forestilling til bok
Det var både en nysgjerrighet på Katharina Kølle og en lengsel ut som ga Karen det rette skyvet for en ekspedisjon.

– Jeg lengtet tilbake til Europa, det var det som var greia. Jeg hadde bodd ti år i Nederland, hvor jeg både studerte og jobbet. Før det bodde jeg i Tyskland, London og Bolivia – nesten 20 år i utlandet. Jeg opplevde at det var et ganske annet Norge

jeg kom tilbake til, enn det jeg dro ut fra. Det var blitt veldig nyrikt, annerledes og fremmed for meg – litt vulgært, rett og slett. Så jeg fikk panikk og følte jeg måtte bort igjen. Og da kom Kølle inn.

Starten fra Hov i Land i juni 2011. Fire måneder og 2500 kilometer senere lå Venezia der for hennes føtter.

– Det må ha vært mange, mange personlige møter, episoder og sikkert mange ulike følelser underveis. Hvordan nedtegner man slikt til ettertiden? For å bruke et krøkkete ord: Hva var de største overføringsvanskelighetene fra reise til bok?

– Jeg husket ganske mange detaljer, både fra situasjoner og landskap. Så det kan jo være et problem å huske for mye også. Det gjelder å notere seg underveis hvilke detaljer man tror blir relevante. Ellers blir det lett et mylder ut av det. Samtidig er det bra, det er gjerne fra de konkrete detaljene at selve historien oppstår. Men jeg hadde jo daglige oppsummeringer og skrev ned det som hadde skjedd den dagen. Da jeg kom hjem og begynte å skrive, baserte jeg meg på disse dagbøkene og minnene jeg hadde utover det.

– Jeg merket i arbeidet at skrift-språket bidro til å klargjøre ting for meg selv. Man tenker når man skriver. Det er en klisjé, men jeg hadde ikke opplevd det i så stor grad som da jeg begynte å skrive Kølleboka.

– Hva var det du tenkte bedre med skrift?

– Først og fremst at skrive-prosessen ga plass til refleksjonene og de lange tankebanene. Du får muligheten til å følge en assosiasjonsrekke og la rytmen drive teksten fram.

Drahjelp

– Du skriver deg jo rett inn i en langvarig tradisjon. Hva tror du det er med reisen i seg selv som innbyr til å gjøre litteratur ut av den?

– Jeg tror det har å gjøre med avstand og det ukjente. Avstanden til det kjente – venner, landskap, samtaler – gir deg mye mer tid og plass til å tenke. I møte med ukjente gjenstander og episoder kan innfall og tanker overraske en. Eller man blir lammet av frykt. Men frykten kan jo være veldig produktiv, kanskje mest i etterkant.

Men Kielland opplevde at hun fikk mindre tid til å nettopp tenke enn hun hadde trodd.

– Alt var så nytt. Jeg ville reise i hennes fotspor, som ikke var en særlig opptråkket vei. Jeg måtte spørre etter veien hele tiden. Jeg brukte ikke GPS, kun kart. Og nettopp det å gå et sted ingen andre har gått, i det som egentlig er det veldig hverdagslige Europa, det er også veldig nytt og gir høyt adrenalin – ikke det beste utgangspunktet for å tenke. Jeg måtte hele tiden forholde meg til veivalg. Jeg vil egentlig si at hoveddelen av refleksjonene foregikk mest i ettertid, så jeg tror det var bra jeg hadde dette lange spennet før jeg skrev boka.

– Er det noe i den klassiske reise-litteraturen som har påvirket deg?

– Jeg vil framheve tre stykker: en tynn bok av Werner Herzog som heter *Vom Gehen im Eis (Of Walking In Ice* på engelsk). Veldig inspire-rende. Den er drevet av desperasjon, der han går en vinter fra Munchen til Paris fordi han har en venninne som er døende av kreft. Han får det for seg at om han klarer å gå dit, legge ned dette offeret som denne turen er, så skal hun overleve. Hele drivet i

boka er fantastisk.

Og så er jeg veldig glad i *Saturns ringer* av W.G. Sebald. Han tillater seg å være alvorlig og saktmodig og dra inn historien.

– Så har jeg også hatt stor glede av å lese Rebecca Solnit. Hun går og skriver godt. Hun er også god til å sette det menneskelige inn i en historisk kontekst.

Scenekunst og skriving
– Dine to søstre lever også av å skrive. Hva var det med oppveksten i Hov i Land, mest kjent for øksemord og likbrenning, som gjorde at tre forfattere kunne komme fra samme hus?

– He-he. Jeg vet ikke, vi var kanskje ikke så veldig sosiale. – Men det var kanskje ikke de som gjorde øksemord eller brente ... – Nei, det er sant. Begge foreldrene våre har alltid lest mye, så det har vært mye diskusjoner om bøker vi har lest, og mange samtaler om historie og politikk. Det er nok mye drahjelp derfra.

– Du valgte å gå inn i scene-kunsten, der du har jobbet i mange år. Dermed har du kommet ut med ganske annerledes kunnskap enn hva mange andre forfattere har. Har du fått noe drahjelp av faget inn i skrivingen?

– Som scenekunstner må man være til stede for et publikum, man slipper ikke unna, det kan være det har hjulpet meg til å være til stede i teksten. Jeg leste også store deler av teksten høyt for meg selv for å høre om rytmen i teksten satt.

– Hvordan jobber du når du skriver?

– Den beste arbeidsdagen er hvis jeg kan gå en time inn i skogen her i Oslo, finne en hytte det er lov å gå

I vår mottok Karen Røise Kielland treårig arbeidsstipend for bokprosjektet *Anonyme kilder*, som vil ta leseren med opp den mytiske elva Styx i Hellas. Dette blir hennes andre bok. I 2019 debuterte hun med *Å gå med Kølle*, utgitt på Oktober forlag.

inn i, og så sitte der på en vond stol og jobbe. Det er luksus for meg og gir alltid de mest produktive dagene. Fra scenekunsten har jeg vært vant til å jobbe i en stor gruppe, så å være alene på denne måten kjennes som et stor privilegium.

– Fra scenekunsten er jeg også vant til å vise arbeidet tidlig i prosessen. Det er vanlig at kolleger gir hverandre tilbakemeldinger tidlig i arbeidet. Det har jeg tatt med meg inn i skrivingen. Jeg har vist ting tidlig for folk og har ikke problemer med å vise det tidlige råarbeidet. Så jeg har arbeidet tett med redaktøren i Oktober underveis.

Til Styx

Nå har Karen Røise Kielland begått en ny tur.

En vandring også denne gangen, men nå en langt kortere, tre dagers vandring i en kløft opp til elva Styx under Mont Helmos i Hellas. Hun fikk med seg sin tyske venn og

kollega – Katja Dreyer – og en gresk guide. Våren 2019 hadde de premiere på forestillingen *Cry Me A River* – *The Quest for The Source* basert på reisen. I juni mottok Kielland tre års arbeidsstipend fra Det faglitterære fond for å dykke ned i bokprosjektet *Anonyme kilder* – en langt bredere anlagt undersøkelse av reisen til kilden enn det som var mulig i forestillingsformatet. I en bok vil reisene til spesialbiblioteker og private samlere også få plass. Kielland ville se om en lekmann kan finne de eldste skriftlige kildene til det man lenge kalte den vestlige sivilisasjon.

Ideen til prosjektet fikk Kielland i 2016 da høyrekonservative og radikale krefter fikk fotfeste i Europa og resten av verden.

– Jeg ble redd, det ble ekkelt. Hva som var sant, virket vagere enn før. Forfengelige menn kjempet om oppmerksomheten. De vestlige verdiene var truet, ble det sagt. Det var ikke klart for meg hva de var

redd for. Men noe var truet, og de ville bevare «det».

– Og hvordan ønsket du å forholde deg til dette?

– Jeg fikk et ønske om å komme i nærheten av noe sant, noe med troverdighet og substans i en tid med falske nyheter og flust av rykter om Europas skjebne. Da kom ideen om å gå til kilden, bokstavelig talt. Jeg så til Hellas, den vestlige sivilisasjonens vugge, og der var Styx, som i gresk mytologi er overgangen til underverdenen. Jeg ville foreta en vandring til kilden for å komme til noe sant. Ikke bare metaforisk, men rent konkret, håndfast: vannkilden, pergamenter og leirbiter med kileskrift.

– Og hvordan gikk den, reisen opp kløfta?

– En vandring full av skuffelser, sier Kielland og ler godt.
– Vi hadde for mye oppakning, vi fikk ikke til å gå opp elva som

planlagt på grunn av at det var sjukt bratt å gå og det var villsvin underveis. Og da vi kom opp til elvekilden, var det blitt veldig kaldt, så vi kunne ikke sove der. Men det morsomste var da vi møtte en 90 år gammel herre med stokk. Yes, han ser autentisk ut, han snakker vi med, han sier sikkert noe klokt. Da han fikk forklart ærendet vårt, så han bare på oss og sa: «Hvis dere er så opptatt av Styx, må dere jo bare google det.»

– Men en skuffelse er bra utgangspunkt for å skrive, da! En av mine yndlingsbøker er *En ren besettelse* av Geoff Dyer, der blir vi kjent med alle forfatterens nevroser og mislykkede forsøk på en reise i fotsporene til D.H. Lawrence. Du tok jo også litt snarveier i *Kølleboka*. Fram med det mislykkede!

– Ja! Hadde Kølle gått hele veien, ville boka blitt en helt annen, tammere bok. Oppdagelsen av at hun nesten ikke gikk, ble det viktigste vendepunktet i boka: Da jeg satt på en benk i regnet og leste ordet «kjörte» i dagboka hennes, ikke «gik». Etter det droppet jeg litt i Alpene, blant annet. Det ble tog her og der. Det gjorde vondt hver gang jeg tok en snarvei. Jeg følte jeg svek meg selv.

Leserkontrakten

– Hva tenker du om leserkontrakten i gjenfortelling av vandringer?

– Noe jeg skal leke meg med i denne nye boka, er jo sannhet og løgn – at man skaper en myte og dekonstruerer den i etterkant. Jeg trodde jo at Kølle gikk, men det gjorde hun jo ikke. Men det er viktig for meg i den nye boka at kildene skal være tydelige, at det skal være etterprøvbart til slutt.

– En del av motivasjonen for prosjektet var nettopp hvordan man omgår sannhet, og hvordan man etterprøver om noe er sant eller ikke sant.

– Dette med omgå sannheten bør man vel være på vakt mot. Men løgnens første fase, det vi kaller å skrøne, er kanskje er litt lov? I alle fall innen rimelighetens grenser?

– Ja, så lenge man avslører skrønen før boka er omme. Selv om å avsløre at noe er en skrøne, kan være like skuffende som å si at «det var bare en drøm». Det er jo fristende å spare leseren for den skuffelsen.

– Det er vanskelig å være ærlig?

– Ja, men jeg vet jo ikke om jeg kommer til å klare dette her, skape den gode historien, myten, og så avsløre at nei, det var ljug. Leserkontraktmessig er det komplisert fordi hvis leseren må lure på hva som er sant, hele tiden, så er det en slitsom tilstand å lese i. Den tilstanden kan ikke være konstant.

– Sett i lys av dette: Jan Grue kom i Morgenbladet i sommer med det han kalte et sakprosaisk manifest. Han skriver også blant annet om leserkontrakten og at «sakprosa er ikke skjønnlitteraturens motsats, men et annet, noen ganger mer subtilt fortellerperspektiv, en annen måte å se verden på, men fremdeles gjennom språk».

– Det er godt skrevet. Leseren krever, med rette, at tankene og opplevelsene i sakprosaetekstene er forfatterens. På den måten er sakprosa begrensende, men språket gir like mange muligheter til sakprosaforfatteren som til den skjønnlitterære: å åpne opp verden, vrenge og avsløre den på en personlig måte.

Kunsten å språkvaske

Man skulle kanskje tro at språkvaske og syntaktisk kokevask innebar mye hardkokt regelrytteri. Men for Kaja Rindal Bakkejord er det å språkvaske mer å sammenlikne med musikk.

 Hilde Østby Marthe Vannebo

Det finnes en hemmelig, uglamorøs og svært sentral del av bokbransjen, der en rekke flittige tekstarbeidere gemmer seg. De bader ikke akkurat i heder, få kjenner navnet deres, de har ingen forening, de jobber alene.

Ingen priser er viet arbeidet deres, få takker dem. Men likevel: Arbeider du seriøst med litteratur, vil du, et sted i luken mellom redaktør og korrekturleser, møte på språkvaskerne. De passer på at teksten blir så bra som mulig etter at den

er redigert, før den skal videre til petimeteravdelingen for korrektur.

– Når jeg jobber med en tekst, forsøker jeg å lese på samme måte som om det var lystlesing. Jeg tenker den store helheten og små detaljer samtidig, leser tvers gjennom og

– Språkvaske er som når man er ute og sykler – man merker ikke alle hullene og humpene i veien hvis man bare driver og stopper og bremser hele tiden. Man må holde jevn fart og la språkfølelsen få arbeidsro. Australske tresorter kan man google etterpå, forteller Kaja Rindal Bakkejord.

markerer kun punkter som dukker opp, og som jeg vet at jeg må sjekke etterpå. Jeg jobber systematisk og med intuisjonen påskrudd, og til slutt går jeg gjennom alle merknader og notater, dobbeltsjekker kilder og skrivemåter og gjennomgår detaljene jeg har markert. Det er som når man er ute og sykler – man merker ikke alle hullene og humpene i veien hvis man bare driver og stopper og bremser hele tiden. Man må holde jevn fart og la språkfølelsen få arbeidsro. Australske tresorter kan man google etterpå, forteller Kaja Rindal Bakkejord, som de siste ti årene har jobbet som språkvaske og oversetter, etter at hun fullførte studiene i portugisisk.

Den mystiske intuisjonen

– Du sier «intuisjon»? Det skulle man kanskje ikke tro at språkvaske trenger?

– For meg er det en slags intuisjon, ja! Det er nesten så jeg ikke tenker, jeg føler meg fram på et vis. Arbeidet mitt som språkvaske er knyttet til en form for dypere innsikt i språket og hva som fungerer og ikke fungerer. Jeg har både en master i portugisisk og bakgrunn fra musikk: Jeg spiller klassisk piano, og musikken, nærmere bestemt bossanovaen, var faktisk en av de viktigste årsakene til at jeg endte med å lære meg og etter hvert studere portugisisk. Både det at jeg er en språkperson, og det musikalske har vist seg å være viktig for språkarbeidet, forklarer Kaja Rindal Bakkejord. Hun driver også med korrektur samt oversettelse fra portugisisk, spansk og engelsk.

– Språkarbeid og vask er mest av alt en helhetlig lesning av teksten, jeg må klare å se det store bildet samtidig som jeg oppdager småfeil og detaljer, det er slik jeg jobber. Men noe av det spesielle med å være språkvaske er at det ikke egentlig er noen fasit. Det er ikke helt tydelig hvor grensa går mellom korrektur

og vask og redigering, og siden det ikke foreligger noen klar definisjon, kan man bli litt usikker på hva som forventes av en. Det finnes språkvaske som ikke går fullt så grundig til verks, og andre som er ekstremt detaljorientert og systematiske. Men for meg føles det viktig og riktig å jobbe både med setningsstruktur og flyt samt sjekke fakta og detaljer i teksten. Jeg leser som om jeg er en observant leser, og alt som kan stoppe leseflyten, vil jeg forsøke å gjøre noe med, forklarer hun.

Fikk oversettelser og språkvaske

Det begynte med at hun ba om oversetteroppdrag fra de store forlagene, men da kom det også språkvaske hennes vei fra redaksjonene. Siden da har hun delt tiden sin mellom språkvaske og oversettelse. Med koronapandemien ble hverdagen imidlertid endret.

– I år har alt vært snudd på hodet, mange oversettere opplever oppdragstørke, meg selv inkludert, så nå er det bare språkvaske på meg, all min tid er viet denne kunsten.

– De siste årene har det vært mer oppmerksomhet på betydningen av språkvaske og språkvaskenes lite anerkjente og viktige rolle. Språkvaskerne har protestert mot for dårlig betaling, ned mot 13 kroner per 1000 tegn i enkelte forlag.

– Det har jeg kjent mer og mer på de siste årene: Det er en helt egen kunst å språkvaske. Det er et håndverk som man må lære seg og bli god i over tid. For meg ligger det en yrkesstolthet i å være en god språkvaske. Debatten som gikk i fjor, løftet problemstillingen, og jeg var med og snakket om temaet på Oversatte dager og på NFFOs årsmøte, i tillegg til at jeg sitter i NFFOs oversetterutvalg og håper å kunne tale språkvaskenes sak der. Selv om det ikke har skjedd så mye konkret, har det vært en oppvåkning blant både vaskere og redaksjoner. Jeg føler selv at jeg blir satt mer pris på, og

– Men noe av det spesielle med å være språkvaske er at det ikke egentlig er noen fasit, sier Kaja Rindal Bakkejord.

honorarene har gått litt opp, så de er i ferd med å ta hintet, tror jeg. Men det er fortsatt en vei å gå, sier Rindal Bakkejord.

En stemme i teksten

Hun språkvaske i alle sjangere: oversettelser og norsk sakprosa og kokebøker og skjønnlitteratur.

– Det viktigste i arbeidet med en tekst er kanskje å forsøke å snappe opp en stemme, en tone. Mulig jeg har fått mer interessante manus de siste årene og mer oversikt over hvilke forfattere som finnes, men bare de siste par årene har sakprosaen fått mer oppmerksomhet og blitt stadig mer velskrevet, og hyperaktuelle temaer som klima og naturmangfold er en viktig del av den trenden, sier Rindal Bakkejord.

En av fordelene med å tilhøre både språkvaske- og oversetterstanden er at hun lærer mye nytt, både som vasker og oversetter. Kanskje særlig det å jobbe med andre oversetteres tekster synes hun er lærerikt.

– Et manus kan løftes veldig gjennom en vask, og det er

Det kanskje beste med å jobbe som språkvasker er at du får en «premie» på kjøpet: Du lærer ting du ellers ikke ville lært. Ulempen med yrket er at du fort kan oppfattes som en litt sur norsklærer.

selvfølgelig en givende følelse. Jeg pleier ofte å jobbe tett med forfattere og oversettere, og på den måten blir man fort hverandres sparringspartnere. Flere langvarige samarbeid har oppstått på den måten. Det at vi i oversetterkollegiet språkvasker for hverandre, er svært nyttig. Når man språkvasker en oversettelse, er man ofte den eneste bortsett fra oversetteren selv som leser oversettelsen grundig opp mot originalen (jeg gjør i hvert fall det!). Da kan man komme til å ha avgjørende betydning for sluttresultatet. En gang reddet jeg en av karakterene i en oversettelse fra å bli urettmessig henrettet. «Execution» er et skummelt ord. Og gudene må vite at jeg er blitt reddet mange ganger selv av dyktige vaskere, som ofte også har vært oversettere. Jeg er stadig i den yngre garde av oversettere så vel som språkvaskere og lærer fortsatt

mye fra dem som er eldre og mer erfarne i gamet, sier hun.

Vasking med en premie

Det kanskje beste med å jobbe som språkvasker er at du får en «premie» på kjøpet: Du lærer ting du ellers ikke ville lært. Ulempen med yrket er at du fort kan oppfattes som en litt sur norsklærer.

– Noe av det en språkvasker oftest pirker på, er konsekvens. Du har det vanlige: a- og en-ender, antakelig versus antakelig osv., men så har du også noen helt usannsynlige kasus av ord som av en eller annen grunn kan skrives på et utall forskjellige måter på norsk. Sist uke måtte jeg rette på en som hadde brukt både «duppeditt» og «dippe-dutt» i teksten sin. Begge er innafor, men den stakkars forfatteren måtte pent velge en av delene. Jeg klandrer ikke vedkommende for ikke å ha

kommet på å sjekke akkurat det.

– Som regel forsøker jeg å være litt snilt pedagogisk, mest av alt oppmuntrende og å gi gode tips til forfatteren eller oversetteren. Det har jeg lært av å oversette selv – jeg vet godt hvor skummelt det er å få tilbakemeldinger, og kanskje det verste som finnes, er å ikke få noen tilbakemelding i det hele tatt. Om du ikke viser tydelig at du har omsorg for teksten og forfatteren, vil de kanskje lese inn et monster av en regelrytter i alle rettelsene. Derfor prøver jeg å være balansert når det gjelder positive og negative tilbakemeldinger, og sender som oftest en oppsummering til redaktøren med takk for leseropplevelsen og litt om hva som har vært bra med den. Vi skal jo være blant de gode hjelperne til boka, sier hun.

NORSK FAGLITTERÆR
FORFATTER- OG
OVERSETTERFORENING

nffo.no